

30 november 1920 Zeldzame vondst. [=meteoorsteen]

Men meldt uit Arcen: Bij den heer Kamps, nabij de Duitsche grens werd ongeveer drie weken geleden een zéér zeldzame Meteorsteen gevonden, van ongeveer 1.5 pond. De steen is volgens oordeel van sommigen zeer zeldzaam door het voorkomen van een reusachtige hoeveelheid van kristalveldspaat, de andere zelfstandigheid lijkt porfier. De vinder deelt mede, dat de steen bij het oprapen nog zeer warm was. De steen schijnt gedurende zijn val geen licht gegeven te hebben want hij vertoond geen zoogenaamde brandkorst.

10 29 januari 1921 BRIEVEN UIT WEST-BRABANT.
XXXV.

In onzen vorigen brief hebben we gezien, wie de eerste geloofsverkondigers in deze gewesten waren. Die hier brachten den eeredienst van den waren God en uit te roeien hadden de vereering der godin Sandraudige, de godin van West-Brabant in die overoude tijden.

15 Tusschen Rijsbergen en Groot-Zundert, langs den eerst vóór een eeuw aangelegden straatweg van Breda naar Antwerpen bevinden zich in den zoogenaamden Tichelt-akker de overblijfselen eener vroeghistorische nederzetting. Bij een opgraving in het jaar 1842 door de heeren Jhr. Mr. de Grez en Prosper Cuypers van Velthoven gedaan, werden 20 toch door hen o.a. een aantal scherven gevonden, die uitwijzen, dat hier Gallo-Germanen en ook Germanen gevestigd waren.

Men vond hier dus vertegenwoordigers bijeen der volksstammen, die omstreeks Christus' geboorte West-Noord-Brabant bevolkt hebben, een verschijnsel te opmerkelijker, omdat de Gallo-Germanen in het algemeen slechts het Zuid-Oosten van 25 ons geweest hebben bewoond.

Aan deze bevolking zullen eveneens behoord hebben de bronzen vlakbijl en eelt, die onder Rijsbergen gevonden zijn en thans te Leiden bewaard worden.

De genoemde onderzoekers vonden terzelfden tijde en plaatse o.a. ook nog fragmenten van 2de eeuwsch en later Romeinsch vaatwerk, waaruit blijkt, ook in verband met 't 30 geen straks volgen zal, dat de Romeinen minstens van de 2e eeuw na Christus af te Rijsbergen gevestigd zijn geweest. Hoewel hun opgravingen op niet-wetenschappelijke wijze en zonder het minste systeem zijn geschied en dus de uitkomsten daarvan weinig betrouwbaar zijn, mag men toch aannemen, dat zich op den Tichelt-akker een Romeinsch 35 gebouw heeft bevonden, waarschijnlijk op een fundament van brokken kalksteen opgetrokken. Hierboven heeft zich een gesleten of gedeeltelijk open houtconstructie verheven met rieten, daarna gestucte en met roode, bruine, gele en groene strepen versierde wanden en een pannendak.

Getuigenis hiervan legden af de honderden ijzeren spijkers en klampen, de 40 overblijfselen van verschillende kalk, soms aan de achterzijde nog voorzien van de indrukse van het stroo of riet, en eindelijk de talrijke fragmenten van Romeinsche dakpannen, zoowel vlakke als vorsten, welke bij de meergenoemde opgraving te voorschijn kwamen.

Verreweg de merkwaardigste vondst op deze plaats is echter geweest die van een 45 altersteen [altaarsteen], welke het eerst de opmerkzaamheid op den Tichelt-akker heeft gevestigd. Op den 15den November 1812 bij het aanleggen van den meergenoemden straatweg, stieten de werklieden bij het graven daarvoor op dit altaar, dat zij slechts hielden voor een grooten vlakken steen; en waarop zij verder geen acht gaven. Eenige dagen later werd hij echter gelukkig opgemerkt door den toezienend 50 vestingbouwkundige, die proces-verbaal van zijn bevinding opmaakte en dit voorwerp naar Antwerpen deed vervoeren. Als toen begon de wetenschap zich met dezen altaarsteen, die volgens zijn inschrift die eener tot dan toe onbekende godin was, bezig te houden. Half December d. a. v. zond reeds de heer J. H. Heufft te Breda, als correspondent van het Hollandsche Instituut, een verslag over deze vondst aan 55 dat lichaam in en zette vervolgens met Bilderdijk zijn onderzoekingen daarover voort. Achtereenvolgens werd daarna de steen beschreven door Van Wijn, oud-archivaris van Holland en door De Bast te Gent, tot dat eindelijk de geheele briefwisseling en de gedrukte stukken daarvoor in handen eener Commissie gesteld werden, bestaande uit de heeren C. Loots en D. J. van Lennep, die daarover op 1 60 December 1814 een rapport uitbrachten.

In 1823 is deze steen naar het Rijks-Museum van Oudheden overgebracht als geschenk van de Koninklijke Akademie van Beeldende Kunsten te Antwerpen. De altaarsteen bestaat uit een rechthoekig vlak van witten, ietwat geelachtigen kalksteen; hij is 65 hoog 1.42 M., breed 0.81 M. en dik 0.405 M. Op zijn zijkanten is telkens een horen van overvloed gebeeldhouwd; zijn achterzijde is ruw; de voorzijde draagt in Romeinsche kapitalen dit opschrift:

DEAE
SANDRAUDIGAE
CULTORES

70

Deze steen staat op een eenvoudig geprofileerd basement; de bekroning ervan wordt gevormd door een dubbele voluut, waarop eenige vruchten liggen, een versiering, die algemeen gebruikelijk is en o.a. hoewel daar veel rijker behandeld, in hoofdzaak teruggevonden wordt bij de bekende wijsteenen van Domburg. Terzijde van deze

75

vruchten zijn inkepingen in den steen, die bij de vinding met vergaen ijzer gevuld bleken te zijn en wellicht een rooster omsloten. Het geheel zal een lectisternium voorgesteld hebben, een afbeelding van hef offer dus, gelijk dit in natura gebracht werd. De steen dagteekent waarschijnlijk uit de 2e eeuw na Christus.

80

Sedert het vinden van dien steen heeft men reeds een eeuw lang getwist over de beteekenis der overigens geheel onbekende Dea Sandraudiga en over den uitleg van haar naam, zonder dat men hierover tot overeenstemming is kunnen geraken. Het vraagstuk werd nog belangrijker, toen de reeds genoemde onderzoekers in 1842 meenden teruggevonden te hebben het beeld zelve, dat de steen had gegolden. Op korten afstand toch van dit altaar ontdekten zij een agglomeratie van ijzeroer,

85

door kalk tezamen gebonden, welke naar hun beschrijving, de gestalte van een bakerkind vertoonde. Aan de lucht blootgesteld, viel dat beeld binnen het kwartier tot gruis uiteen. Van nu af aan werd voorgoed aangenomen, dat op den Ticheltakker inderdaad de tempel der Dea Sandraudige zou gestaan hebben. In het kort kunnen de verschillende

90

meeningen over deze godin als volgt worden samengevat: Loots en Van Lennep, in hun reeds hierboven genoemd rapport, achtten in overeenstemming met Heufft de Dea Sandraudiga eene bijzondere beschermingsgodin, wier naam, gelijk dit doorgaans volgens hen het geval is, gevormd is naar dien der plaats, waar men haar vereerde. Omgekeerd kan men dus, zoo meenden zij, beproeven den naam der godin te reconstrueeren. Dat het eerste lid van het woord Sandraudiga met de zandige gesteldheid van de plek van ontdekking in verband staat, valt volgens hen aanstonds in het oog. Ook het gehucht Stuyvesant in de nabijheid van den Ticheltakker dankt hieraan, zoo meenden zij nog, zijne benaming. De gansche streek aldaar is dan ook een zandige heide.

100

(Wordt vervolgd.) C.

1 februari 1921 Heling - van effecten en kostbaarheden. -

105

De Arnheemsche rechtbank heeft Vrijdag - de Tel. meldt - de zaak behandeld tegen den 57-jarigen taxateur J. H. Peperkamp uit Nijmegen, die in 1917, 1918 en 1919 in Nederland eene gewoonte maakte van het opzettelijk koopen, inruilen, in pand nemen en verbergen van door misdrijf verkregen voorwerpen. Hij had te Nijmegen en elders een groot aantal effecten en geldswaardige papieren gekocht, ingeruild of gedeeltelijk als geschenk, aangenomen en uit winstbejag verborgen. P. nam de door misdrijf verkregen effecten van den Belg, H. Wijnen, in ontvangst, beleende ze op eigen naam bij een, bankier, behield een deel van de aldus ontvangen gelden zelf en verzilverde bovendien ten eigen bate eenige coupons.

110

Hetzelfde had zich te Amsterdam en te Rotterdam afgespeeld: in laatstgenoemde stad kocht bekl. Antwerpsche loten en ook flacons en miniauren ter waarde van duizenden van iemand, die zich Van Dijseldank noemde, wetende, dat alles van misdrijf afkomstig was.

115

Peperkamp bekende; eerst had hij tegenover Wijnen bezwaar gemaakt tegen, dergelijke transacties, was daarna gezwicht en ontving 10% commissieloon, later echter behield hij de geheele opbrengst.

120

De president wees er op, dat bekl. die bemiddeld was en in de stad zijner inwoning vertrouwen genoot, gebleken is te zijn vrijwel "de grootste snees van Nederland," zooals dat in de dierenwereld wordt genoemd. Jarenlang fungeerde hij als handlanger van dieven en inbrekers.

125

De verkochte effecten waren, zooals uit het getuigenverhoor kwam vast te staan, gestolen tijdens den inbraak, die in 1917 te IJpendam was gepleegd, van de bekende inbraak bij de Amsterdamsche uitgeverfirmas P. N. van Kampen en van eenige diefstallen te Rotterdam.

130

De miniaturen en flacons waren afkomstig uit kasteel Nijenrode, waar in het laatst van 1917 een monteur, die daar de centrale verwarming aanlegde, de kostbaarheden had gestolen, waaronder zich o.m. bevond het zilveren kruis met edelsteenen, door Admiraal Tromp van Karel II ontvangen, een voorwerp van historische beteekenis. Door bemiddeling van Peperkamp en andere tusschenpersonen zijn de antiquiteiten ten slotte terechtgekomen bij de firma Frederik Muller, die gesommeerd werd, ze tegen den door haar betaalden prijs terug te leveren aan denoorspronkelijken eigenaar, de kasteelbewoner, Michiel Onnes van Nyenrode istoen door de firma Muller een zeer hoog bedrag genoemd, wat zij dan ook heeft ontvangen. Een jaar later, toen aan het licht kwam, dat de firma een gefantaseerd en veel te hoog bedrag had opgeven, heeft zij het

135

door den kasteelheer teveel betaalde gerestitueerd.

140 De substituut-officier van Justitie Mr. Visscher noemde Peperkamp de grootste heler die ons land de laatste jaren heeft gekend; bij eene huiszoeking trof men effecten aan, afkomstig van zes diefstallen. En ook had beklagde de hand in tal van smokkelzaken, waarin, hij achter de schermen werkte, maar zelf buiten schot bleef. De gemakkelijheid, waarmede men te Nijmegen gestolen goederen bij Peperkamp kon afleveren, heeft tal jongelui op den slechten weg gebracht. Dit alles stempelt hem tot een gevaarlijk misdadiger, al zijn verzachtende omstandigheden aan te voeren.

145 Spreker requireerde slotte vijf jaren gevangenisstraf. Mr. van Ditzhuizen, de verdediger, legde er den nadruk op, dat Peperkamp slachtoffer der normale omstandigheden is geweest. Het willekeurig optreden van N. O. T.- en andere ambtenaren bracht hem nogal eenige schade toe en zoo verviel hij in onverschilligheid, welke hem tot de strafbare feiten dreef, waarvan echter schurken als van Dijsseldonck en Wijnen zijn te beschouwen als de intellectueele daders, die door hun handelwijze bekl. tot heling aanspoorden. De schade, die P. door zijn optreden heeft veroorzaakt, wil hij zooveel mogelijk vergoeden; ook in dit verband riep pleiter de clementie der rechtbank in.

150 Uitspraak 8 Februari.

155 19 juli 1921 De droogte en laag water.

Men schrijft ons uit Noord-Limburg d.d. 17 Juli: De droogte wordt een ramp in het anders zoo waterrijk Noord-Limburg. De vochtigste, diepste treksloten liggen droog, de boomen welke aan den zonnkant van de wegen staan, verliezen hun bladerenkroon voor den tijd. Men hoort de klacht over de droogte zoowel bij boeren ais bij burgers. De Maas zakte bij den dag en gaf alleen gisteren een tikje uitkomst, toen de grillige rivier plotseling 15 c.M. bleek gewassente zijn. Maar de stand is nog zoo laag, dat alle scheepsverkeer tot de onmogelijkheden is gaan behooren. Zaterdag lagen er op de Maas tusschen Cuijk en Gennep maar eventjes drie volgeladen stoombooten vastgevaaren. De booten moesten met veel moeite en kosten met behulp van schuitjes worden gelicht. De goederen werden verder vervoerd per tram, per trein, zelfs per vrachtwagen. Een der op deze wijze ontlaste booten bleek zoo vast geraakt te zijn, dat ze nog niet los kon komen en er Zondag nog zat droog en wel tegen den Maasoever. De Maas is zóó laag, dat de kribben welke de stroombedding moeten regelen geheel open en bloot leggen.

170 Tegenover Cuijk is zelfs een groote massa heipalen en een verzameling ruines van zandsteenen aan den dag gekomen. Deze overblijfselen van ouden bouw liggen in de Maas vlak tegenover den ouden kerktoren en moeten volgens Cuijksche archieven de overblijfselen zijn van den burcht van graaf Jan van Cuijk, een der groote baanderheeren uit de vroege middeleeuwen.

175 Deze vondst moge merkwaardig zijn; zij is te duur gekocht met deze droogte, welke de doorwaadbare Maas tot een goede beek maakte en de Maas bij Gennep tot een ruime treksloot. Bij en voorbij den ouden molen is de Niers bijna, dicht gegroeid wegens gebrek aan stroomend water. De op de Maas en Niers uitstroomende beeken staan bijna leeg. De grachten om kasteel Bleyenbeek bij Afferden (L.) en van het kasteel Well (L.) welks grachten door duikers water kunnen krijgen uit beide beken staan inderdaad bijna droog. De beek van Afferden en de beek van Ottersum zijn als straatgoten, waardoor een nietig stroompje gaat. Alleen de bekende Plasmolen bij Middelaar houdt haar rijken watervoorraad ten gerieve der vele gasten. En met den 185 lagen waterstand en met de droogte lijdt het landschap. De weiden zijn als vergeelde perkamentvlakken, de rogge en de haver zijn wel is waar vroeg gemaaid en binnengehaald maar bleken te vroeg te zijn gerijpt. De korrel is meestal niet volwassen, het stroo niet uitgegroeid. En het groen? Het staat te dorren op velden en tuinen, het aardappelloof sterft af voor er aardappelen van eenige beteekenis 190 aangekomen zijn. De kool, de boonen de salade staan stil in groei of slinken weg van de droogte. Sommige fruitboomen verliezen niet slechts hun vruchten maar dreigen van droogte te vergaan.

Langs de Noord-Limburgsche wegen van Nijmegen naar Venlo vertoonen de sterkste en beste beuken verdorde kronen, de bladeren vallen af als bij vervroegden herfst. 195 En 't zou weinig verwonderen, wanneer menige stevige beuk, eik of linde het komende seizoen alle levenskracht blijkt verloren te hebben als gevolg der dreigende droogte. Zoo bereiken ons van alle kanten klachten en spreekt men van een ramp wanneer de regen niet gauw komt. Zeker het heeft de laatste dagen even gedruppeld in Noord-Limburg, maar dat was precies als water op gloeiende steenen.

200 Alles verlangt naar regen: mensch, dier, plant en bloem. Alles versmacht. Spiedend ziet men avond op avond naar den betrokken hemel alsof daar massa's uit zou vallen. Maar het gevraagde windkoeltje maakt de menschen telkens bang en stelt hen teleur in hun verwachtingen van een natten nacht.

Regen is thans goud waard. Maar hij komt niet. De menschen verlangen er zoo naar en

205 bidden er hier veel voor, om een landbouwcrisis van de hoofden te wenden.

30 juli 1921 Over Limburgsche Volkskunde XI.

[...] Wanneer wij weten, dat op tal van punten steenen voorwerpen zijn gevonden in onze gewesten, o.m. wiggen en beitels van steen in onze gewesten, o.m. te Baarlo, 210 Echt, Herkenbosch, Horst, Hunsel, Maasniel, Melick; Heythuizen, en steenen ringen en speerpunten te Weert en Boshoven, alsmede bijlen, hamers, zagen in de omstreken Roermond-Weert-Helden, en dat de steenperiode dateert van meer dan 2000 jaar vóór Christus, dan zal 't voor den lezer niet lastig zijn te begrijpen, dat in onze gewesten reeds plm. 3000 j. vóór Christus menschen aanwezig waren.

215 Laten wij ten slotte over de volkeren, die na dezen eersten tijd ons gewest bewoonden nog prof. Schrijnen aan 't woord, waar hij zegt: "Over begrip en omvang van den term "Kelten" verkeert men in het onzekere. Of wil met name den volksstam die kort na 1000 v. Chr. van uit het Zuiden ons land binnendrong, tot de Kelten kunnen rekenen, is hoogst onzeker. Deze volksstam vertegenwoordigt de zoogen.

220 "Klokkebekercultuur", die over een groot deel van Europa is verspreid geweest. Den naam ontleent deze cultuur aan een eigenaardig vaatwerk, geelbruin van tint en uit de hand gevormd, terwijl het vaasprofiel klokkevormig gebogen en eigenaardig versierd is.

225 Een ander volk, ook behoorende tot het rondhoofdige ras waren de Galliërs, die omstreeks 300 j. v. Chr. in onze Zuidelijke provinciën de zoogen. Hallstatt-kultuur brachten. De eigenaardige urn dezer beschavingsperiode vertoont een min of meer bollen buik, terwijl de rand daarin zeer geleidelijk overgaat òf er scherp op staat en naar buiten buigt. De ornamentlijnen zijn meestal zigzagvormig. Zulke urnen vond men o.m. in Noord België in het Zuiden van Brabant en in ons Noord-Limburg. o.a. in 230 Wellerlooi, Afferden en omgeving. Ook zijn vele plaatsnamen in ons gewest van Keltische herkomst, waarover wij later zullen spreken. Alsmede over de volksstammen, die na de Kelten onze gewesten binnendrongen. Rrmd. Ger. Kr.

14 augustus 1921 HET DUVELKE VAN HET ZUIDEN.

235 Ons kwam dezer dagen den brochure in handen, die al eenige jaren oud is, doch die ons nog wel de moeite waard schijnt om er iets aan te ontleenen, omdat de schrijver op zoo'n geestige manier het sjacheren in en het vernielen van kerkelijke oudheden in Limburg aan den kaak stelt. Hij noemt zich Daemon Meridianus, het duvelke van het Zuiden, die zich echter van de pen van den rijksarchivaris Flament bedient.

240 In het eerste gedeelte stelt het Duvelke zich voor als sjacheraar in Limburgsche kerkelijke oudheden. Ik ben geen gewone antiquaire, zoo schrijft hij, ik ben en blijf een zuidelijk duiveltje. Altijd toch kan men den duivel kennen aan zijn staart. Ik ga vooral op koop uit bij kerkbesturen en vaar tot nu toe zeer goed daarmee....

245 Te Oirsbeek hadden we in 1881 een mooi snapje aan een geëmailleerde pixis (vaasje) uit de 13e eeuw, waarschijnlijk, voor het bagatel van f24.50. Daar heeft pastoor Habets, die te Oirsbeek geboren was, zijn leven lang over gevoeterd.

Voor een kasuifel en twee dalmatieken van granaatroode zijde met gouden borduursels, ornamenten en figuren, te Papenhoven, uit de 16e eeuw, moesten we in 1875 f500 geven. Kort voor 1870 kocht ik te Hunsel, niet al te duur, een heele kapel - dat is:

250 kasuifel, twee dalmatieken en een koorkap -. Zij waren afkomstig uit mijn hooggeschatte St. Servaaskerk te Maastricht, waarover zoo aanstonds meer. Ook te Leveroy kocht ik een dergelijke kapel.

255 Een meer bescheiden aanwinst op het gebied van kerkelijke paramenten was een velum (kelkbedekking) van verguld zilverdraad, uit de 16e eeuw, maar een mooi stukje, ik verzeker het u. Het was een kerkbestuur uit de omstreken van Valkenburg, dat ons dit in 1880 verkocht.

Voor de afwisseling vermeld ik te Neeritter nog iets, dat we niet alle dagen aantreffen; een van tin gedreven offerschaal, maar mooi, heel mooi en uit de 16e eeuw. Die post staat op 1870 geboekt.

260 Te Margraten en Neeritter kocht ik omstreeks 1870 een heel mooie altaartafel met gesneden beelden en een dito te Breust.

Een onzer voornaamste aankopen was echter die van twee hele altaren vol fraaie beelden te Venray, nl.: het Maria-altaar in 1846, wegens de vele figuren "het mennekes-altaar" genoemd en die, 78 in getal, het leven der H. Maagd voorstellen. Dat 265 meesterstuk van de Antwerpsche school kostte mij maar 2500 francs en ik kocht het voor mijn collega Malfait, een Brusselschen antiquair, die het voor 12.000 francs in 1863 aan het kerkbestuur van Tongeren verpatste, nadat de Russische prins Petrus Soltikoff het een tijd lang bezeten had, die het Malfait terugverkochte.

270 Het 2e altaar was dat van den H. Petrus, ook vol mooie beelden, die het leven van dezen voorstellen, nu een der mooiste stukken van het musée du cinquantenaire te Brussel, dat, op gezag van Moonen in Lotz kunsttopographie, wordt geprezen.

Ik heb eens een stout stuk uitgehaald, dat moet ik u eens vertellen:

Te Roermond zelf, den zetel der kerkelijke kunst, heb ik eens een schilderij te koop gesteld, uit de aloude vorstelijke stiftskerk van Thorn, met de deftige portretten van drie oude stiftsdames uit de familie van Rennenberg, in kleederdrachten der 16e eeuw. Dat vond spoedig een koper, en kwam, gelukkig, zeggen de oudheidsliefhebbers, in handen van jonkheer V. de Stuers en door zijn vriendelijke tusschenkomst in 't museum te Maastricht. Gaat maar "loeren" als je het niet gelooft.

275 Nu komt mijn beste klant, met wien ik altijd zoo prettig zaken deed, nl. het zoeven vermelde kerkbestuur onzer aloude bisschopszetel van St. Servaas te Maastricht. Een der eerste groote acquisitiën was de prachtige Christus aan van Eyck toegeschreven en in St. Servaaskerk eeuwenlang vereerd als van St. Lucas, den patroon der schilders in hoogst eigen persoon, afkomstig. Nu, van van Eyck is toch al mooi genoeg!

280 Ik kocht dit stuk van een oud-kanonik van St. Servaas. We kregen dat schilderij te pakken voor een ton lekkeren ouden Rijnwijn, waar die kanonik veel van schijnt gehouden te hebben. Zijn naam heb ik niet meer kunnen vinden in de oude boeken van de firma. Wij verkochten het aan den Engelschen bankier Solly voor een bom duiten, en nu maakt het, sinds 1821, een sieraad uit van 't museum te Berlijn.

290 Veel later, in 1882, kocht de firma voor slechts 600 armzalige guldentjes het heele prachtige marmere hoofdaltaar van St. Servaas, afkomstig uit de abdij van St. Remy, en verkocht het aan de kerk van het oratorium te South Kensington voor 6000 francs. Een klein winstje, een zoet winstje!

295 De vier prachtige Romaansche reliekschrijnen, die bij de Noodkist van St. Servaas hoorden, kochten wij in 1846 voor een kleinigheid, 10.000 francs, en die verhuisden voor meer dan 100.000 francs naar het museum van prins Soltikoff, werden na diens dood, 1861, door de Belgische regeering aangekocht en maken thans het sieraad van het cinquantenairemuseum te Brussel uit.

300 Het oude ivoren zegel van de schatkamer van St. Servaas uit de 12e eeuw, dien heilige voorstellende, verhuisde vóór 1846, door tusschenkomst van onze firma, naar de verzameling van den lateren generaal Meyers, werd in 1877 verkocht in Maison Drouot te Parijs, en is nu terug naar Maastricht, waar 't goed bewaard wordt. Dat is dan een uitzondering. Als het nog lang geduurd had, hadden wij de heele voormaligen Rijkskerk van St. Servaas leeggepompt.

305 Voor de verandering plaatsten wij nog in het museum te Hamburg het prachtig gedreven zilveren voetstuk, met voorstellingen uit het leven van den patroon van Maastricht, en de directeur vond het zoo mooi, dat hij er 'n boekje over uitgaf met afbeeldingen. Ik houd toch zooveel van Duitschland, daar koopen ze zoo graag van ons, "wir bezahlen bar" zeggen ze altijd, en niet alleen spek en gummi, maar ook antiek van allerlei slag. Die koperen "raaf", waarover ik sprak, is toch ook al in een "sjoen keuik" in 't museum te Berlijn.

310 Maar 't was, helaas, niet altijd "couleur de rose"; die voornoemd eantiquiteiten-wellustigen bedierven mij de soep wel eens en naar aanleiding van den verkoop der vier zoeven vermelde reliekschrijnen barstte de storm los, de conservator bij 's Rijks museum te Leiden, L. J. F. Janssen, baron Michiels van Verduijnen, raadsheer in het prov. Gerechtshof te Maastricht, notaris Ch. Guillon te Roermond, ja drie ministers, die van Binnenlandsche Zaken, de tijdelijke minister voor de zaken van R.-C. eerdienst, Lightenvelt en zijn opvolger minister Mutsaerts kwamen allen in beweging. "Pour en revenir à nos monuments de Maestricht", zoo schreef baron Michiels aan Guillon, "il se commet ici tous les jours des actes de Vandales, cependant Mr. v. B. (de pastoor van St. Servaas) remporte le prix sur tous! Avec un conseil de fabrique imbécile et sans énergie, il trafique du mobilier de l'église à volonté, ainsi le tableau ornant le maître-autel au petit séminaire de St. Trond a été enlevé de St. Servais et vendu à cet établissement, plusieurs autres tableaux sont allés ailleurs."

320 En dan komt het verhaal, hoe die goede man, mijn beste klant, die vier reliekschrijnen verkocht voor 10.000 francs. Die arme pastoor! Maar ik had die duiten te pakken. Ik vergat nog te vertellen, dat ik en passant met die reliekschrijnen nog twee mooie koperen kandelaars heb gekocht.

330 Al deze zaken nu zijn heel net geplaatst door onze kunstlievende firma. Maar met ander kerkelijk antiek gaat het soms anders. Oude koorkappen en kasuifels worden dikwijls verkocht om antieke stoelen te bekleeden of om nieuwe stoelen antiek te maken.

335 Een oud tabernakeltje uit de parochiekerk te Venlo dient thans als likeurkeldertje. Een paar mooie koperen luchters, die vroeger in een voormalige stiftkerk in Z. Limburg voor de Kruisweg-statiën waren geplaatst, misschien wel voor de statie waar Pilatus zijn handen in onschuld wast (juist als het kerkbestuur dat ze verpatst heeft) prijkten later heel "chic" tusschen kruikjes Bols, Hulskamp en andere "oude klare" voor een "kiekout" (vitrine) te Maastricht. Waar? dat is een handelsgeheim; de

340

lui zouden anders niets meer van ons kopen.
Kortom, als ik al wat aan kerkelijke oudheden door onze firma gekocht en verkocht is, bijeen had, het ware genoeg om een heel museum te vullen.
En om dit allemaal zoo in de wacht te sleepen, leg ik het heel politiek aan. Ik kom
345 bv. binnen bij het kerkbestuur, mijn staart zedig verborgen, de bokspootjes in de
grote kaplaarzen onzichtbaar, de horentjes onder het lange haar weggedoken, groet
heel deftig en deemoedig, gelijk mijn ambtgenoot Mephisto, als hij in de gedaante van
een reizend student bij doctor Faust zijn opwachting maakt. Ik presenteer mij dan als
350 lid der firma Daemon Meridianus Vandalen en Co., zoo'n lange firma staat gekleed! En
dan pak ik die heeren altijd in hun zwak. Zijn het erg vrome lui, dan spreek ik heel
zalvend van den luister van Gods huis, haal er Psalmen bij aan en doe heel bijbelsch,
en ik kan preeken als een pastoor, en dan zeg ik ten slotte, dat ik hun geld, mooi
contant geld geef voor die oude prullen, waarvoor zij splinternieuwe zaken kunnen
355 kopen in de fabrieken van kerkelijke kunst: mooie marmeren preekstoelen zelfs 1).
Wat doet u met dat oud roest? Zoo noem ik die oude kandelaren in koper, Romaansch,
Gothiek of renaissance om 't even. Wat hebt gij aan die oude wormstekige planken? Zoo
betitel ik de gebeeldhouwde paneelen. Waarvoor zouden die oude lappen vol motgaten
nog kunnen dienen? Zoo qualificeer ik de oude zijden kerkgewaden. Koopt u een mooi
360 stel, of laat er u een borduren bij de zusters te Sint Joris. Zijn die
kerkbestuurders erg "charitabel". dan spreek ik hun zoo toe: Gij kunt u zoo
gemakkelijk, zonder uw fondsen aan te spreken, een nieuw ziekenhuis bouwen, of, 't
woord moet er uit, een patronaat, of een armenschool of een stal voor de Christelijke
geitenvereniging (thans met den romantisch-idyllischen naam van "de werkmanskoe"
overgedoopt) enz. enz.
365 En al staan al die kerkelijke oudheden netjes en haarfijn beschreven, dat helpt geen
zier, evenmin als bij dat stuk oude doopvont te Roggel bij de kerk, dat ik lekker
gekocht en te Amsterdam verpatst heb; ga maar kijken op het Rokin, als 't er nog
ligt! En ik bedien mij, zoo noodig, met een wonderbaar gemak van mijn
spotvogeltalent, evenals mijn hooggeachte ambtgenoot Mephisto (ik houd zooveel van
370 die opera Faust, want daar komt zooveel van ons, duivelkens, in) en ik weet uit
ondervinding wat de Fransman zegt: "le ridicule tue".
Ik noemde bv. dien mooie koperen arend; die als lezenaar diende te Venlo, "dien
leelijken koperen raaf" (ik spreek af en toe ook plat) en dat zaakje lukte me. En als
375 dan 't kerkbestuur soms nog houdt van 't een of ander oud spul, welnu, ik ben er niet
hond op (zeggen ze in Limburg), dan presenteer ik op mijn kosten een dito nieuw te
laten maken, zóó getrouw, dat men 't onderscheid met het oude er niet aan ziet,
evenmin als aan den nieuwen St. Martinus te paard van de doopvont te Weert, eenige
jaren geleden voor het oude beeld in de plaats gegeven plus de noodige dubbeltjes.
Ook al een zaakje van onze firma!
380 En ook te Venlo hernieuwde ik dat wonder met de raaf of den adelaar op wien het woord
der Schrift van toepassing werd: Zijn jeugd is vernieuwd als die eens adelaars.
Enfin, ik blijf me altijd gelijk en dan heb ik een "joeks" (zoo zeggen ze in Venlo).
en "slinger" 2), als de duivel in Schinderhannes, voor eenige jaren op de kermis te
Puth vertoond. Dan grinnik ik en speel met mijn staart van plezier....
385 En daar is niemand die mij, daemon, bij de horens durft te pakken. Mijn domein strekt
zich uit van Puth tot Schinnen, neen, maar van Eysden tot Gennep, van Mesch tot Epen
(Vaals). Daar kan ik kopen en verkoopen, verkwanselen en verpatsen, naar den lust
van mijn hart, naar den aard van Daemon Meridianus.

390 In het tweede gedeelte der brochure stelt Daemon Meridianus zich voor als
beeldstormer in Limburg.
Hooft maar een klein staaltje van mijn vernielend genie, zegt hij. Ik begin dan,
beminde lezers, een heele litanie van oudheden met het refrein: kapot, stukgeslagen,
vernield, weggesmeten, tot antwoord.
395 Het is alles geschied vóór het jaar 1880.
In Guttecoven, niet ver van mijn lief Sittard, de doopvont stukgeslagen en de stukken
als plaveisel gestopt voor 't huis van den koster, waar ze nog in 1868 te zien waren.
Het was nog wel zoo'n "sjoene" met draken en dieren, omringd met bladornament, in
Romaanschen stijl.
400 Den gedenksteen der kerkwijding van een oudere kerk aldaar, smeed ik ook bij den
koster op zolder; daar lag hij nog in 1868.
Te Itteren de doopvont als water-vergaarbak onder een goot der pastorie getrapt. Ik
zag die daar nog in gemeld jaar 1868.
De doopvont van Nederweert ontsnapte tot mijn spijt en verhuisde naar de kerk van
405 Ohe-en-Laak.
Te Munstergeleen de oude doopvont kapot en een stuk op den openbare weg als steen des
aanstoets neergeploft.
De gothieke doopvont van Meijel plantte ik als tuinversiering bij een particulier te

Roermond.

- 410 Die van Montfoort werd voor de variatie door mij geplaatst, ook als versiering, in de "basse cour" (zoo noemt Pastoor Habets het) van de pastorie aldaar.
Die van Amstenrade kegelde ik van haar voetstuk als drinkbak voor het redeloos vee in de hoeve van het kasteel. Gaat maar kijken!
415 Hoeveel grafsteenen met zestien adellijke kwartieren in wapenschilden ik uit de kerken buiten het portaal sleepte om ze door de klompen der kerkgangers te laten afslijten, is eenvoudig niet te benaderen, bv. te Kessel, Maasbree, Helden en te Roermond, waar ik nog wel den arduinen zerksteen van bisschop Sanguessa uit de kathedraal slingerde. Gaat maar eens zien of die daar nog ligt. Ik wed van neen.
420 En te Venray rukte ik den grafsteen van den bouwer der kerk, pastoor Gisbertus de Foramine, een groot invloedrijk man in zijn tijd, door Pius II genoemd in de aflaatsbul voor die kerk, zijn kamerling, secretaris, huisgenoot en bestendig dischgenoot, kanonik van Lübeck en aalmoezenier der Apostolische Kamer, van het hoogchoor, waar zijn grafplaats is, naar de ruimte onder den klokketoren en haalde de koperen platen met de zinnebeelden der vier Evangelisten en 's mans wapen daar uit.
425 Het mooie sacramentshuisje of theoteca, in diezelfde kerk van Venray, een kunststuk van meester Merten, die het ontwierp, en uitgevoerd door mr. Kerstgen van Ryngboerch en mr. Willem die byldschneyder van Wesel, hamerde ik gansch uiteen. Een brok van het voetstuk kwam terecht voor de kapel van Oostrum onder Venray, en de kunstig gesmede ijzeren deur ook al onder den toren van Venray, een waar knekelhuis der kunst.
430 Te Venlo vierde ik, kort voor of na 1880, 'n waren heksensabbath en hield een gothieke uitsmijting van al wat renaissance was. Het was ter gelegenheid der gothieke restauratie. Die heel groep van 't laatste Avondmaal met al die twaalf apostelen in hout gesneden door Schissler, wierp ik als brandhout op een turfzolder van 't gasthuis.
435 Zie hier nog maar een kleine bloemlezing van de werkzaamheden van Daemon Meridianus als beeldstormer in Limburg.

1) Zooals te Thorn en Maastricht in St. Servaas, waar zij als echt hybridische fraaiigheden te kijk staan.

- 440 1 juli 1922 116. B. G. N. Het "land van KESSEL" was omstreeks het einde der 10e eeuw eene voornamen Heerlijkheid. De Heeren droegen den titel van Graaf. Ja, dat is zoo. Later ging de heerlijkheid over in het geslacht der Barons van Keverberg. Een der oudste geschiedschrijvers Kilianus zegt: "In ouden tijden is dese vleckes een seer treffelijcke stad gheweest, ende eygentlijck deselve die Ptolomeus Castellum noemt, en de hoofstadt van de Menapij". Onder de gehuchten dezer plaats: "Kesseleik 't Brook, Donck, Hout, Ooijen bevinden zich ook vindplaatsen van oude Romeinsche voorwerpen. Het geheele Land van Kessel, als voormalige heerlijkheid, bevatte eens 24 dorpen met pl.m. 22.000 inwoners. Het dorp ligt schilderachtig tegen de boorden der Maas. Beveel U een bezoek ten zeerste aan.

- 455 1 juli 1922 E. v. G. H. Het doet mij innig genoeg te vernemen, dat U (al heeft 't ook een paar dagen geduurd) op de door mij aangegeven plaats verschillende munten en gebroken vaasjes heeft gevonden. Kunt U ze mij ook eens toonen? Wilt U ze afstaan, stel U dan in verbinding met den Zeer Eerw. H. Dr. Goossens Maastricht. Toch hebt u nog niet de juiste plek gekozen, die ik U aangaf. Al staat daar nu ook eenig struikgewas, dan gelieve U dat daar uit te gooien, voorzichtig genoeg. Het hout is immers Uw eigendom. - (Zie hieronder over Kessel)
460 116. B. G. N. Het "land van KESSEL" was omstreeks het einde der 10e eeuw eene voornamen Heerlijkheid. De Heeren droegen den titel van Graaf. Ja, dat is zoo. Later ging de heerlijkheid over in het geslacht der Barons van Keverberg. Een der oudste geschiedschrijvers Kilianus zegt: "In ouden tijden is dese vleckes een seer treffelijcke stad gheweest, ende eygentlijck deselve die Ptolomeus Castellum noemt, en de hoofstadt van de Menapij". Onder de gehuchten dezer plaats: "Kesseleik 't Brook, Donck, Hout, Ooijen bevinden zich ook vindplaatsen van oude Romeinsche voorwerpen. Het geheele Land van Kessel, als voormalige heerlijkheid, bevatte eens 24 dorpen met pl.m. 22.000 inwoners. Het dorp ligt schilderachtig tegen de boorden der Maas. Beveel U een bezoek ten zeerste aan.

- 470 24 februari 1923 Muntenvondst
Te Atrecht (Arras) zijn goudstukken opgegraven uit den tijd van Constantijn den Groote. Op een der munten is het binnentrekken van Keizer Constantius Chlorus, den vader van Constantijn den Grooten, in Londen afgebeeld. De munt geeft de stad Londen weer, zooals zij toen klaarblijkelijk was met haar torens, wallen en poorten. Voorts
475 ziet men den keizer te paard voor de stad; aan zijn rechterhand een knielende vrouw, die de onderwerping der stad personifieert, aan den linkerkant het vaartuig, dat

Constantijn over het Kanaal heeft gebracht. Deze munt, welke het stempel van Trier, destijds de hoofdstad van Gallië, draagt, is een aanwinst die nog in geen enkele Fransche verzameling voorkomt.

480

23 juni 1923 Egyptische talisman te Kessel

25 juni 1923 **KESSEL. Merkwaardige vondsten.**

Alhier werd in het klooster der eerw. zusters bij het afbreken van een muur een Egyptischen bronzen talisman gevonden.

485

In een perceel bouwland werd opgedolven een gouden Romeinsch muntstuk, met de beeltenis van keizer Vespasianus.

[Eveneens werd op een perceel land nabij de "Boschakker-hoeve" een gouden muntstuk gevonden uit den Romeinschen tijd, Keizer Vespasianus (Augustus) voorstellende.

490

24 april 1924 Romeinsche munten.

BUER, 23 April. — Bij het graafwerk bij het huis Berg alhier, heeft men deze week een aantal Romeinsche koperen munten gevonden. Op de voorzijde vond men het opschrift Constantinus P. V. Aug. en aan de keerzijde: een beeltenis van don zonnegod met het bijschrift: Soli Invicto Comiti en het muntteken der keizerlijke residentie Trier. Ze zijn afkomstig van het jaar 324 na Christus toen keizer Constantinus de Eerste of de Groote het Christendom als staatsgodsdienst verklaarde.

495

12 augustus 1924 Oudheidkundig onderzoek in Noord-Brabant.

Men schrijft ons:

500

In het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden is, vlak bij den ingang, een Romeinsche gedenkteeken opgesteld, van ruim 1.40 hoog bij 0.80 m. breed, dat aan de voorzijde de inscriptie DEAE SANDRAVDIGAE CVLTORES TEMPLI draagt. Daaruit blijkt dat wij te doen hebben met een altaarsteen (door de verzorgers van den tempel aan de godin Sandraudiga opgericht) en men mag aannemen, dat in de nabijheid of op de plaats waar genoemde steen gevonden werd, eens een tempel moet gestaan hebben. Nu is het merkwaardig dat deze steen niet, zooals men het eerder verwachten zou, gevonden is in de Romeinsche cultuurcentra langs de Rijn of in Limburg, maar op grooten afstand daarvan verwijderd, heelemaal in 't zuiden van Noord-Brabant op den zgn. Tichelakker (bij de gemeente Rijsbergen) vlak bij den straatweg van Breda naar Antwerpen. Het is bij den aanleg van dezen verkeersweg in 1812 dat de altaarsteen gevonden werd. In 1842 is ter plaatse een onderzoek ingesteld door jhr. mr. H. de Grez en Cuijpers, evenwel zonder positief resultaat. Wel werden enkele fragmenten van Romeinsche dakpannen, spijkers, ijzerwerk, alsook scherven van vaatwerk w.o. ook terra sigillata gevonden, maar de aanwezigheid van den tempel aan de godin Sandraudiga gewijd kon niet met zekerheid worden vastgesteld.

505

510

515

Thans is door dr. J. H. Holwerda, directeur van het Rijksmuseum van Oudheden een proefgraving op den Tichelakker gedaan, met hit doel vast te stellen of een omvangrijker onderzoek met de spade mettertijd wenschelijk zou zijn. Het resultaat dezer proefgraving schijnt echter van dien aard te zijn dat men zoo goed als alle hoop mag laten varen nog eens te kunnen vaststellen of werkelijk op genoemde plaats een Romeinsche tempel heeft gestaan. Het terrein bleek al te zeer doorwoeld zoodat mogelijke gebouwsporen totaal waren verwoest. Wel werden talrijke Romeinsche aardwerkscherven en andere culturresten, puin enz. gevonden. Niet onmogelijk leek het dat de plaats waar eens een tempel kan hebben gestaan juist door den straatweg is inbeslag genomen en dus eventueele sporen daarvan onder dien straatweg moeten verondersteld. Anderzijds echter deed dr. Holwerda een zeer belangrijke vondst: bij ontdekte nl. op aanzienlijke diepte een brandgraf waarvan de urn een inheemsch karakter draagt en waarschijnlijk tot de La Tène-cultuur te rekenen is. Dit zou er althans op wijzen dat op de plaats waar men den tempel aan de (Germaansche?) godin Sandraudiga vermoedt reeds een inheemsche begraafplaats van oudsher aanwezig was. Gelijkzeitig met dit onderzoek had de opgraving van een urnenveld plaats te Goirle (een uur gaans ten Z. van Tilburg) op de Rechte Heide. Daar waren namelijk voor enkele jaren door den aanplant van dennen en nu weer zoor kort geleden tijdens het delven van zand verschillende urnen aan het licht gekomen. Dank zij vooral de bemoeiingen van de grootindustriël E. J. van Puijenbroek zijn deze vondsten voor vernieling gered. Het thans beëindigde onderzoek dat plaats had onder de leiding van den heer A. E. Remouchamps, assistent aan het Rijksmuseum van Oudheden leverde verrassende en tevens belangrijke resultaten op. Ruim veertig brandgraven konden worden vastgesteld waarvan het grootste gedeelte van het o.m. uit de grafvelden van Varkenswaard, Riethoven, de Hamert, bekende Gallo-germaansche type waren en die dus ongeveer in de 1e eeuw van onze jaartelling moeten worden gedateerd. Zooals bekend is zijn deze graven doorgaans te midden van een min of meer grooten cirkelvormigen greppel aangelegd en onder een heuveltje bedolven.

520

525

530

535

540

Doch naast deze ronde brandgraven werden nog meerdere langwerpige graven gevonden

545 vaak van zeer aanzienlijke afmetingen. Het hierbij behorende aardewerk was van zeer
sprekend Proto-Saksisch karakter en moet als ouder dan de ronde graven worden
beschouwd. Zeer treffend trad dit aan het licht te Goirle waar n.l. een langwerpige
en een rond graf boven elkaar gevonden werden. Het eerste en oudste graf bevatte een
550 prachtige Proto-Saksische urn met spits uitstaanden buik en van twee oortjes
voorzien. Tot het ronde graf behoorde een aanzienlijke Gallo-Germaansche urn.
Uit alles blijkt dat men hier te doen heeft met een zeer oud graf veld dat gedurende
langen tijd in gebruik is geweest en dat zeer waarschijnlijk de oudste graven tot
meerdere eeuwen voor het begin onzer jaartelling teruggaan, ja gerekend mogen worden
tot den zgn. bronstijd.

555 27 november 1924 ROMEINSCHE VONDSTEN IN LONDEN.

(Van onzen correspondent). Bij graafwerk op Russell Square te Londen hebben
werklieden een interessante vondst gedaan. Zij hebben daar circa driehonderd
560 Romeinsche bronzen munten opgegraven, vermoedelijk uit den tijd van Constantijn. De
munten die in een metalen doos geborgen waren vertoonen alle Romeinsche koppen,
sommige met een lauwerkrans, andere met helmen. De opschriften zijn voor het
meerendeel onleesbaar, maar het woord Constantinus is op vele er van gemakkelijk te
ontcijferen.

565 1 januari 1925 NEDERLAND'S VROEGSTE GESCHIEDENIS
DOOR DR. J. H. HOLWERDA [1925]

[p. 99] Gelijk we reeds zeiden, vinden we ook ten Z. onzer groote rivieren de
urnenvelden in dichte menigte verbreid. Hier zijn het vooral de grafvelden van de
570 Hamert bij Venlo, van Riethoven en Valkenswaard en, in den jongsten tijd, dat van
Goirle, waar een systematisch onderzoek ons den aanleg nader leerde kennen (51). Ook
hier waren over de even in den grond ingegraven urnen heuveltjes, meestal van
opeengestapelde heideplagen, opgeworpen, van zeer verschillende grootte. Rondom die
heuvels was ook hier steeds een greppel gegraven, doch deze scheen meestal niet
575 gediend te hebben om eenige omheining erin te plaatsen; integendeel waren die
greppels gewoon open gebleven, zoodat zij zich met een zwart gekleurde aarde, door
latere humificeering ontstaan, hadden gevuld en zich, nadat de bovengrond was
weggenomen, als donkere kringen in het gele zand afteekenden, waarbinnen dan het
bovengedeelte der urnen uitstak. Op onze Afb. 36 ziet men de doorsnede van zulk een
580 urnenheuveltje met de urn erin, op Afb. 37 een gedeelte van het urnenveld van
Riethoven, op deze wijze geprepareerd; een reeks van donkere kringen duidt daar
precies de plaatsen aan, waar een heuveltje aanwezig is geweest. Het spreekt vanzelf,
dat op deze wijze ook urnenheuveltjes, die door lateren aanwas der heide geheel aan
het oog onttrokken waren, terug gevonden worden. Die greppeltjes nu, welke ons zóó
585 nog de juiste plaats der bijzettingen aanwijzen, zijn niet zelden in staat, ons zelfs
ook in te lichten omtrent de vraag, welke heuvel eerst en welke later is aangelegd.
Vaak toch blijkt zeer duidelijk, dat het ééne greppeltje door het andere heengegraven
is, dat dus de heuvel, waartoe dit laatste behoort, reeds bestond, toen de andere
werd aangelegd en dus ontegenzeggelijk ouder is. In het grafveld van de Hamert was
590 het verder mogelijk, door het verwijderen van de humuslaag, nog eenige oude wegen te
voorschijn te brengen, welke eenmaal de begraafplaats hebben doorsneden' en uit de
plaats, welke de urnenheuveltjes ten opzichte van die wegen innamen, conclusies te
trekken omtrent hun relatieven ouderdom. Uit dien relatieven ouderdom der heuveltjes
595 mag men natuurlijk tot dien van hun inhoud, d. w. z. van de daarin begraven urnen,
besluiten en zoo krijgen we hier dus een, zij het nog zeer gebrekkig, middel aan de
hand, om tot een relatieve chronologie te komen.

Naast die, op deze wijze opgeworpen urnenheuveltjes, komen ook in deze urnenvelden,
hoewel lang niet zoo talrijk als in het N., langwerpige bedden voor, meestal door een
iets dieper gegraven greppel omgeven. In deze zuidelijke urnenvelden maken deze
600 bedden echter den indruk van vreemdelingen te zijn, die niet zoozeer in het complex
thuis behooren, zoodat de vraag opkomt, of we hier misschien met een verschijnsel van
noordelijken invloed in deze, overigens bepaald zuidelijke kultuurmilieu's te doen
zouden hebben. Te aannemelijker wordt deze veronderstelling, als we ook in deze
zuidelijke grafvelden zoo nu en dan de ons bekende urnentypen uit het N. zien
605 optreden, te midden van de massa van geheel andere urnen, welke speciaal in deze
zuidelijke streken thuis behooren en een enkele maal zelfs kunnen constateeren, dat
deze hier uit zulk een langwerpige bed voor den dag zijn gekomen Dit is waarschijnlijk
het geval met de oudste groep urnen uit het grafveld van Valkenswaard. Buitengewoon
belangrijk was vooral een ontdekking in het grafveld van Goirle (51), waar blijkbaar
610 een oudere, langwerpige aanleg zulk een typische, protosaksische urn bevatte, terwijl
over dien aanleg heen een gewone, ronde heuvel was opgeworpen in een latere periode,
welke een urn van het voor N.-Brabant gewone type bedekte. We mogen dus in alle geval

concludeeren, dat een, zij het zeer zwak, volkselement, uit het N. O. van ons land afkomstig, ook in ons Noord-Brabant aanwezig is, mogelijk wel als oudere bevolkingslaag. Overigens is afkomst en aard van verreweg de groote massa onzer zuidelijke urnen niet twijfelachtig: het zijn zuivere typen der Hallstattcultuur (51) gelijk we die in ons vorige hoofdstuk leerden kennen. Bij de beschouwing daarvan moeten we hier nog eenige oogenblikken stilstaan. Merkwaardigerwijs laten zich alle typen, welke we boven in de Hallstattcultuur van meer zuidelijk Europa konden onderscheiden, in onze urnenvelden terugvinden (Afb. 38). Zelfs de eigenaardige, in het Zuiden zeer talrijke, groep met plastische versiering is, zij het, voor zoover ons bekend, slechts door een heel enkel exemplaar, vertegenwoordigd. Zoo nu en dan zien we verder ook de karakteristieke metaalvormen optreden, die men in het Z. gaarne tot een 2e periode rekent. Hetzelfde geldt van de prachtige, beschilderde urnen, die in het Z. een zoo rijke kultuurontwikkeling representeren; slechts één exemplaar, uit Posterholt, is ons in ons talrijke urnenmateriaal bekend. Daarentegen is de typische Kerbschnitt-versiering, die in het Z. van Midden-Europa uit een oudere, inheemsche ornamentiek op deze Hallstattceramiek schijnt te zijn overgegaan, in tal van urnenvelden in ons Brabant en Limburg vrij talrijk te vinden, het zijn steeds ook goed gevormde, nog niet verlopen urntypen, waarop zij optreedt. Geheele urnenvelden staan in het teeken van den vorm, dien Schumacher het Gündlinger type genoemd heeft: zuivere, bolle vormen met uitstaanden rand overheerschen daar volkomen. Ook het Koberstadttype is niet zelden te vinden; deze vrij slanke urnen met afzonderlijk gevormden schouder en smallen, uitstaanden rand, komen zoo nu en dan naast de anderen voor. In alle grafvelden worden die karakteristieke vormen echter verreweg in de schaduw gesteld door de gedegenereerde Hallstatturnen met verflauwde vormen en weinig sprekend profiel, die zeer zeker als het product van een verwordingsproces zijn te beschouwen.

Zoo is dus deze typische urnenkultuur, welke we reeds boven aan de Gallische stammen van ons W. Europa konden toeschrijven, de heerschende in onze zuidelijke provincies. Uit deze verscheidenheid van verschijnselen is het duidelijk, dat zich uit dat kultuurland in het Zuiden, waar we die verschillende typen geboren zagen worden, stammen van Gallische afkomst ook in onze zuidelijke provincies moeten hebben neergezet, dat ze hier in een langdurige isolatie hun kuituur zagen verworden en dus een lang leven moeten hebben gehad. Op dit laatste wijst ook de kolossale massa van dergelijke urnen, in deze streken gevonden, terwijl tenslotte, gelijk we reeds in ons vorige hoofdstuk opmerkten, enkele gevallen van Romeinsch import in deze urnen gevonden of het samengaan ervan met Romeinsche kultuuroverblijfselen, zooals in het boven reeds genoemde grafveld van Cuyk, hierop de proef op de som leveren. Niet onmogelijk zou het zelfs zijn, dat zich tenslotte ook bij ons, uit de verspreiding der verschillende vormen dezer Hallstatturnen, nog eenige nadere, ethnologische conclusies lieten trekken*. Een bepaald verschil is er b.v. op te merken tusschen de grafvelden in het, straks te noemen land der Acht Zaligheden in het Z. O. van Brabant en dat van de Hamert. Vinden we .in de eersten speciaal die z.g. oudere vormen met kantig profiel of met Kerbschnittornament als oudste typen, in het grafveld van de Hamert, waarvan we den inhoud vrijwel in zijn geheel kennen, ontbreken deze geheel, doch treedt uitsluitend het bolle Gündlinger type op, vaak door een eigenaardig, diep deksel gedekt, als grondtype naast de meer verflauwde vormen. Zouden we hier niet aaneen verschil in afkomst mogen denken? Een zeker antwoord durven we op deze vraag voorloopig nog niet te geven. We kunnen hier niet verder gaan dan tot het constateeren van dit verschil. Immers we ontveinzen ons niet, dat niet ver van de Hamert, in de Lakey b.v., juist weer wel de "Kerbschnitturnen" vrij talrijk zijn en dat de urnenvelden van Weert ons weer alle vormen door elkaar te zien geven. Toch moeten wij het oog op deze mogelijkheid gevestigd houden. In het Westen van Brabant (52) schijnen geheel andere verschijnselen in de urnenvelden op te treden.

[p. 107] En die dateering wordt bevestigd door een aantal vroeg-Romeinsche mantelspelden, in onze boven genoemde grafvelden in Brabant en op de Veluwe in deze urnen gevonden. Enkele grafvelden, speciaal in het meer noordelijk deel van N.-Brabant, schijnen wel bijna geheel door bezitters van deze nieuwe cultuur te zijn aangelegd. Een zeer belangrijke opgraving onder Uden (53) leerde ons een urnenveld kennen, waar dit zeker het geval is geweest. Meestal iets hoogere, ronde heuvels waren hier, allen eveneens door duidelijk afgeteekende greppels omgeven (Afb. 41); merkwaardigerwijs waren ook hier die kringen meestal op één punt onderbroken, zoodat dus zeker deze greppels als de standplaats van een lichte omheining te beschouwen zijn, waarbinnen een smalle ingang toegang gaf. Onder de brandurnen, in deze heuvels gevonden, is de bedoelde cilindervorm verre overwegend; de enkele maal, dat een Hallstattvorm aanwezig was, was deze vergezeld van een ander stukje aardewerk, een kelkje b.v., dat, evenals de cylinder-vormige urnen zelf, een uitgesproken la Tène-type vertoonde. Daarbij werden verschillende bijgaven gevonden, enkele stukjes

Romeinsche ceramiek uit een vroeg-Romeinsche periode, nog vóór het begin onzer, jaartelling en fibulae te beginnen met eenige exemplaren uit dienzelfden tijd tot vormen, ongeveer een eeuw later. Een zeer preciese dateering van dit grafveld en zijn urnen was dus hier mogelijk.

685 Nog een andere vondst verdient in dit opzicht bijzondere vermelding, n.l. die van een aantal graven bij Beesel (53), in de buurt van Roermond, waar, naast dergelijke cilindervormige urnen, ook nog eenige andere stukken aardewerk en brons gevonden zijn, die een uitgesproken la Tène-karakter dragen; de nauwe samenhang tusschen deze en een aantal dateerbare, Romeinsche stukken, ter zelfder plaatse, bewijst, dat dit

690 alles uit denzelfden tijd, ja nog uit de 3e eeuw na Chr., stammen moet. In onze zuidelijke streken vinden we deze cylinderurnen in de nauwste verbinding met de oudere Hallstattbeschaving, ja, menige urnvorm draagt de kenmerken eener vermenging van beide typen. Ook is de vondst van den éénen urnvorm in den anderen bekend.

695 [p. 115] De uitgestrekte moerassen van de Peel hebben deze stammen, op de hier genoemde zandgronden langs de Maas, afgescheiden van anderen, welke we meer westelijk in Brabant vinden. Eenigszins geïsoleerd ligt daar het uitgestrekte urnenveld van Deurne, hetwelk, voor zoover we weten, slechts Hallstatturnen van het latere, 700 verflauwde type heeft opgeleverd. Verder westelijk zijn nog enkele dezer urnen bekend uit Nunen en Veghel, terwijl tenslotte ten W. aan de Dommel de meest westelijke verschijnselen van dezen aard worden aangetroffen. Bij de Wielsche hoeve werd daar een belangrijk urnenveld van dezen stam gevonden, terwijl een tweede bij Orthen wordt vermeld.

705 Van het grafveld onder Uden was reeds boven sprake. Het belangrijkste centrum der Gallische Hallstattcultuur heeft echter wel gelegen geheel in het Z. van N.-Brabant, vlak ten W. van de Dommel, het land der z.g. Acht Zaligheden. Hier vinden we reeds in Heeze zulke urnen vermeld; ook bij Valkenswaard werd een urnenveld, althans voor een gedeelte, systematisch ontgraven. Inzonderheid 710 echter ten W. van den hoofdtak van deze rivier komen deze grafvelden in groote dichtheid voor. Uitgestrekte urnenvelden, die een grooten schat van urnen, van al de bovengenoemde, verschillende typen hebben opgeleverd, lagen er ten W. van Luyksgestel en in den omtrek van Bergeik bij de Paal en de Berkt, verder ook bij Waalwijk onder Riethoven, bij welke plaats zelf het belangrijke urnenveld werd ontgraven, reeds 715 boven uitvoerig door ons besproken. Andere, dergelijke grafvelden bevinden zich bij Steensel en Knegsel, waar o.a. ook een aantal urnen met mooie "Kerbschnitt" ornamentiek zijn gevonden; ook uit Oerle zijn zulke urnen bekend. Een noordelijken uitlooper vinden we in een grafveld in de Bestsche heide, hetwelk echter vooral ook exemplaren van het cilindervormige Germaansche type heeft opgeleverd. Enkele urnen, 720 waarschijnlijk wel van de Hallstattcultuur, worden nog vermeld uit Hapert, de buurt Egypte en Hulsel.

Zoo zien we dus, hoe een dichte bevolking, in het bezit vooral dezer oude Hallstattbeschaving, groote gebieden van het, door moerassen omsloten, oostelijk deel van Brabant en van Limburg moet hebben bezet.

725 [p. 203] Behalve de takken van den Rijn is ook de tweede, groote rivier in ons land, de Maas, zij het in mindere mate, de geleider geweest der Romeinsche nederzettingen in ons vaderland.

Ten Z. W. van Nijmegen, waarschijnlijk aan den Maasarm, waarvan het verloop nog in 730 het Wijchensche veen en verder naar het W. toe te herkennen schijnt, heeft een belangrijke nederzetting gelegen, van welke de juiste plaats nog moeilijk valt aan te wijzen. Wel hooren we uit vroegeren tijd van de vondst van talrijke overblijfselen in de gemeente Wijchen en bewijst de aanwezigheid van veel Romeinsch puin bij de hoeve Bullenkamp, dat een belangrijke aanleg daar niet ver af kan zijn, doch overigens 735 verkeerden we nog in het duister. In de terreinen ten Z. W. van den weg naar Grave, vlak bij het klooster te Wijchen, worden verder tal van voorwerpen gevonden, in de oude stuifduinen, welke zich daar, naar het schijnt op de plaats van een Romeinsch grafveld, hebben gevormd. Ook hier uit den omtrek, uit Bergharen en Over-Asselt, zijn nog verschillende Romeinsche voorwerpen bekend.

740 In een andere richting vergunt de vondst van Romeinsche voorwerpen ons ook, o.a. in de Hatertsche heide en in de buurt van Groesbeek, de aanwezigheid van eenige Romeinsche nederzetting te constateeren. Veel belangrijker moet echter de omgeving van Mook zijn geweest. Hier hebben blijkbaar op de heuvels bij den Plasmolen, o.a. den Kloosterberg en den Jansberg, Romeinsche bouwwerken gelegen, gelijk het puin, nog 745 ter plaatse aanwezig, beneven een aantal daar gevonden voorwerpen, getuigen. Ook bij den Plasmolen zelf is zulk puin in menigte gevonden. Romeinsche graven, waarschijnlijk met deze nederzetting in verband te brengen, zijn beneden aan de Maas, zowel in het z.g. Broekland, als daar, waar de spoorbrug thans de rivier overspant,

750 gevonden. Vele voorwerpen, van deze vindplaatsen bekend, noemen ons weer in hoofdzaak de 2e eeuw na Chr. als den tijd van deze, zeker niet onbelangrijke, vestiging. Van nog grooter beteekenis was ongetwijfeld Cuyck, aan de overzijde der rivier. Hier heeft men reeds voor jaren, evenwijdig met de Maas, een gedeelte van een Romeinschen

755 weg blootgelegd en aan dien weg, westelijk langs den tegenwoordigen straatweg, strekte zich een uitgebreid Romeinsch grafveld uit, waaruit in groote massa voorwerpen, speciaal aardewerk, zijn bewaard. Dit Romeinsche aardewerk dateert uit den tijd, een eind na het midden van de 1e eeuw en verder uit de geheele 2e eeuw tot zeker een heel eind in de 3e. In de vroege graven komen ook inheemsche urnen van het, ons bekende, Hallstatttype voor. Al zijn we hier dus vrijwel uitsluitend op die

760 grafvondsten aangewezen, toch kunnen we zeker zeggen, dat hier een zeer belangrijke nederzetting moet hebben gelegen. Ook in lateren tijd heeft hier waarschijnlijk nog een Romeinsche nederzetting bestaan; althans in het bed van de Maas, achter de oude kerk, vindt men bij laag water, naast een aantal late scherven enz., tal van muntjes van 4e eeuwse keizers. Op het kerkhof zelf zou verder Romeinsch bouwpuin zijn

765 gevonden. Westelijk van de Maas heeft dan klaarblijkelijk de Romeinsche weg naar het Z. doorgelopen; min of meer betrouwbare berichten signaleeren hem op een aantal plaatsen, terwijl op verschillende punten langs den W. Maasoever vondsten bekend zijn, die, hoewel, voor zoover we weten, op zichzelf niet zeer belangrijk, toch doen vermoeden, dat daar eenmaal, in het bijzonder ook weer omstreeks de 2e eeuw na Chr., Romeinen gevestigd zijn geweest. We kennen zulke vondsten (26) uit Oeffelt, Boxmeer

770 en Vierlingsbeek, van den Wiegen berg bij Maashees en het kerkhof van Geijsteren, bij Broekhuizervorst, Lottum en Maasbree. Onder Blerik zijn op verschillende plaatsen belangrijke Romeinsche voorwerpen gevonden, die mogelijk op een nederzetting van meer beteekenis daar in de buurt wijzen, van Baarlo, Kessel en Neer zijn eveneens enkele zulke zaken bekend. Al zullen het waarschijnlijk wel vestigingen van niet zoo heel

775 veel belang geweest zijn, toch teekenen zij ons voldoende het verloop af van dezen Romeinschen weg naar het Zuiden. Den weg zelf hebben wij ten N. van Melenborg, onder Halen, over een vrij groote uitgestrektheid, in den vorm van een niet zeer breeden grintweg, onder het tegenwoordige akkerland kunnen terugvinden. Hierbij Melenborg, op een hoogte aan de Maas, zijn reeds voor jaren heel wat Romeinsche overblijfselen

780 gevonden. Hun beteekenis is echter sterk overdreven geworden tengevolge van een vergissing van een der oude, locale verzamelaars, in wiens collectie tal van voorwerpen het etiket "Melenborg" droegen, terwijl het later bleek, dat heel wat van die vondsten van geheel andere vindplaatsen, zelfs uit het buitenland, afkomstig was. Bij een onderzoek, hier door ons ingesteld, bleek dat eenige oude poelen in dit

785 terrein oudtijds met Romeinsch puin zijn aangevuld, hetwelk althans ten deele afkomstig moet zijn van een vierkant steenen gebouwtje, een Romeinschen wachttoren, welke hier op een vrij hoog punt aan den ouden Maasoever was gebouwd. Het komt ons niet onwaarschijnlijk voor, dat meerdere der bovengenoemde, andere vondsten, eveneens van zulke wachttorens afkomstig zijn, gelijk men verwachten mag, dat ze dezen Maas

790 weg hebben beschermd. Verder naar het Z. toe wijzen niet onbelangrijke vondsten nog op de aanwezigheid van een Romeinsche nederzetting bij Horn. Ook bij Beegden is een Romeinsche begraafplaats ontdekt, terwijl op den z.g. Pannenhof, tusschen deze plaats en Panheel, groote hoeveelheden Romeinsch puin zouden zijn weggevoerd. Ook in Heel, Wessem en Thorn zijn

795 tenslotte dergelijke Romeinsche voorwerpen voor den dag gekomen (26). Deze Romeinsche weg, dien we hier op eenige punten hebben weergevonden en waarvan we aldus het verloop meenen te zien afgeteekend, is zonder eenigen twijfel de weg geweest, welke ook de Peutingerkaart ons aangeeft als den grooten verbindingsweg van Noviomagus naar Tongeren in het Zuiden. Een paar plaatsen, op die kaart genoemd,

800 meenen we zelfs met gerustheid te kunnen aanwijzen. Dat Cevalum (of is het mogelijk als Ceuclum te lezen?) Cuijk wezen moet, lijkt zeker zeer waarschijnlijk en de gelijknamigheid van Blariacum op die kaart met Blerick is zóó merkwaardig, dat we, hoe angstvallig wij anders ook tegenover dergelijke i[n]dentificaties meenen te moeten zijn, toch onmogelijk aan toeval kunnen denken. Is klaarblijkelijk deze

805 geheele vestiging aan de Maas eerst laat in de 1e eeuw begonnen, ook hier is, voor zoover we kunnen zien, behoudens enkele uitzonderingen, in de 3e eeuw alle Romeinsche kultuur verdwenen. Merkwaardig is het zeker, dat we in geen enkel geval aanleiding hebben aan een bepaalde militaire nederzetting te denken.

Ook de oostelijke oever van de Maas (26) heeft, zij het in mindere mate, Romeinsche nederzettingen gedragen. Enkele Romeinsche grafvondsten onder Dikendal en Afferden

810 schijnen hiervan te getuigen. Op de Oelesheide onder Tegelen zouden in oude leemgroeven Romeinsche pannen zijn gevonden, terwijl uit Maasniel en Heistert wederom Romeinsche voorwerpen bekend zijn. De z.g. Drususberg bij Heilen [=Herten], waarin enkele, dergelijke zaken zouden zijn gevonden, wordt door sommigen voor een

815 Romeinsche tumulus gehouden. Belangrijker in dit opzicht is de streek ten O. van Roermond. Over het grafveld bij

Beesel, waarin we de overblijfselen eener eigenaardige Germaansche kultuur te zamen met Romeinsche voorwerpen uit de 2e en 3e eeuw na Chr. aantreffen, was reeds vroeger sprake. Bij Swalmen lag aan den oever van de Swalm in de 2e eeuw na Chr.

820 klaarblijkelijk een Romeinsch dorpje, als we het zoo mogen noemen, waarvan we enkele onaanzienlijke, vierhoekige hutten, half in den bodem ingegraven, konden blootleggen, door een aantal scherven van aardewerk gedetermineerd.

Onder Schöndelen werd een klein grafveld, bij Melick de overblijfselen van een Romeinsch gebouw ontgraven, uit Odiliënberg en Vlodrop zijn een aantal Romeinsche voorwerpen bekend. Nog meer naar het Zuiden kennen we enkele dergelijke vondsten uit 825 Montfoort en uit het Heijselaarsbroek. Op het kerkhof te Echt werd een, waarschijnlijk vrij late, Romeinsche steenen sarcophaag gevonden, terwijl ten O. van Pey, naar het schijnt, een Romeinsch gebouwtje zijn overblijfselen in den bodem achterliet.

830 Veel betekenen deze vondsten met elkaar zeker niet; zelfs blijft de mogelijkheid bestaan, dat we hier tenslotte meer nog met Romeinsch import bij een inheemsche bevolking dan met een werkelijke vestiging van Romeinen te doen hebben. En ook hier is het vooral weer de 2e eeuw na Chr., waaruit deze vondsten stammen.

835 [p. 208] De zand- en moerasgronden ten Z. onzer groote rivieren, in Brabant, zijn evenmin door Romeinen bewoond geweest. Mogelijk heeft er echter wel iets van een weg geloopt van de Maas naar het Westen. Zóó althans zou men zich de weinige, Romeinsche overblijfselen in Noord-Brabant (26) het beste kunnen verklaren, de enkele fragmenten en de vondst van een aantal munten uit de 2e eeuw na Chr. bij Strijp, de kleine 840 nederzetting bij Veldhoven, waar waarschijnlijk een Romeinsche wachtpost uit het begin van diezelfde eeuw werd ontgraven en de betrekkelijk geringe resten, onder Lieshout gevonden, bij het graven van het nieuwe kanaal. Zulk een weg zou dan ook de Peel hebben doorkruist, waarschijnlijk over den iets hooger rug, welke door het midden van dit wijde moeras loopt. Van dezen weg afgedwaald was dan misschien ook de 845 aanzienlijke ruiter, wiens vergulden helm, lederen schabrak, schoenen en mantel met een aantal kleinere voorwerpen in de Peel bij Helenaveen werden weergevonden. Een inscriptietje op den helm doet hem als een officier van den "numerus" der Stablesiani kennen en een aantal muntjes dateeren zijn ondergang in den tijd van keizer Constantinus (90).

850 Overigens zijn het hier in Brabant slechts de bevaarbare riviértjes, welke nog enkele voorwerpen, door Romeinsche reizigers verloren, hebben bewaard. Zoo althans schijnen ons de Romeinsche munten te verklaren, op verschillende plaatsen van het riviértje de Aa gevonden, uit hetwelk onder Michielsgestel ook eenige bronzen voorwerpen zijn opgehaald. De reeds boven vermelde vondst te Ruimel van de bekende geloftesteenen aan 855 de half-Romeinsche, half-barbaarsche godheid Hercules Magusanus, door een Bataafsch magistraat gewijd, wijst, evenals de Sandraudiga-inscriptie uit Tichelt bij Rijsbergen, naar alle waarschijnlijkheid op de aanwezigheid van een inheemsch heiligdom. In alle geval is het beeld, hetwelk ons het Brabantsche land vertoont, zeker niet dat van een, door Romeinen bezet gewest; Romeinsch gebied is het blijkbaar 860 nooit geworden.

10 januari 1925 Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

Een prachtige en zeldzame collectie Romeinsche sieraden werd in 1895 tijdens 865 baggerwerken uit den Rijn, te Doorwerth bij Oosterbeek opgehaald en kwam destijds door aankoop in het bezit van den heer P. A. Gildemeester te Egmond-aan-den-Hoef. Thans heeft de eigenaar genoemde collectie in bruikleen afgestaan aan het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Zij is nu opgesteld in een groote vlakke wandkast in een der zaaltjes aan Grieksch-Romeinsche gebruiks- en sierkunst gewijd, waar ook de beroemde Romeinsche helm uit de Peel een plaats had gevonden. Wij zien hier een overweldigende 870 massa sierplaten etc. voor ons, die eenmaal tot luxueuse paardetuigen moeten hebben behoord. Zij zijn van koper of brons doch aan de voorzijde met een plaatje zilver overtrokken. Een groot deel bestaat uit groote schijven phalerae genaamd, met fijne concentrische profileering en kunstvolle gegraveerde versieringsmotieven voorzien. Aan sommigen dezer schijven is door middel van een ring of ook door een scharnier een 875 massieve hanger van hetzelfde metaal gehecht die plastisch uitgevoerd een bladmotief vertoont, dat door een fijne smaakvolle styleering haast modern aandoet. Van deze schijven met hanger zijn groote en kleinere exemplaren voorhanden.

Verder zijn er een aantal breede "belegstukken" van een lederen gordel, waarvan de uiteinden à jour zijn bewerkt en hetzelfde bladmotief als de hangers vertoonen. Tal 880 van kleinere zulke belegstukken, gespen of haken, zooals die bij paardentuig kunnen hebben dienst gedaan, hooren daarbij. De geheele collectie bestaat uit meer dan honderd stukken. De vraag of al deze voorwerpen tot de uitrusting van één paard hebben behoord, mag zeker wel ontkennend worden beantwoord. Romeinsche beeldhouwwerken, zooals bv. de grafsteen van Caius Romanus te Mainz, die een

885 gewapenden ruiter voorstelt, toont ons dat slechts enkele phalerae, mogelijk vijf of
zeven, voor één paard werden gebruikt. De collectie-Gildemeester moet dus worden
beschouwd als zijnde afkomstig van meer paardetuigen. Overigens vertoonen zich, wat
vorm of versieringsdetails betreft, kleine verschillen, die het mogelijk zullen maken
890 bij nadere studie werkelijk groepen samen te stellen. In dien geest is reeds bij deze
opstelling in het museum een eerste poging gedaan.

Dergelijke phalerae met het besproken versieringsmotief worden gedateerd in het begin
van de eerste eeuw en komen slechts sporadisch voor. Het Britsche Museum bezit een
exemplaar vrijwel gelijk aan die van Doorwerth en dat afkomstig heet te zijn uit
Xanten.

895 De aanwezigheid van deze verrassend rijke collectie op den bodem van den Rijn
tusschen Arnhem en Wageningen kan tot allerlei gissingen aanleiding geven. Zijn hier
ruiters omgekomen of is hier de koopwaar van een handelaar door den stroom
verzwolgen? Dit zijn vragen die onbeantwoord moeten blijven. Een conclusie echter is
mogelijk; indien hier in het begin onzer jaartelling Romeinsche voorwerpen verloren
900 zijn geraakt dan moet ongetwijfeld de tegenwoordige Rijnbedding ook te dien tijde
hebben bestaan. Minder ter zake doet het hierbij of deze rivierarm in Romeinschen
tijd de naam van Rijn of Lupia voerde.

De collectie-Gildemeester is voor het museum te Leiden niet slechts om zijn
archeologische doch ook om zijn artistieke waarde van ongemeen belang. Zij zal er
905 ongetwijfeld toe bijdragen de belangstelling in de oudheidkundige verzameling te
Leiden niet alleen in ons land doch ook in het buitenland te verhoogen.

6 mei 1925 Vondsten uit de Oudheid.

910 Bij het uitgraven van een kelder te Belfeld (L.), werden verschillende oudheden
gevonden, waaronder bijzonder de aandacht trekken: een grafsteen, een houw en
steekwapen, en eenige urnen. Een deskundig onderzoek wordt ingesteld.

915 1 maart 1926 Door den heer P. Hens, burgemeester te Valkenburg, werd geschonken een
fijn bewerkte pijlspits van vuursteen. Ze was door hem gevonden in de Peel te Venray,
alleen liggend in het zand der heide.

28 maart 1926 Nieuwe ontdekkingen van Dr. Holwerda.

Het urneveld bij Rijssen.

Ontgravingen van Cuvpers in 1824. Dr. Holwerda aan het werk.

920 Er gaat thans geen jaar meer voorbij, dat niet dr. Holwerda of zijn leerling dr.
Remouchamps de wetenschap (en ook de belangstellende leeken!) verrast met nieuwe
ontdekkingen uit den grijzen voortijd. Eerst kort na zulk een ontdekking, vernemen
wij in beknopt persbericht, welk geheim weer aaneen bodem "ontlokt" is, om het dan
later in meer uitvoerigen vorm en toegelicht met afbeeldingen, kaarten en
925 plattegronden in de "Oudheidkundige Mededeelingen van 's Rijks Museum van Oudheden
te Leiden" door den ontdekker zelf te zien beschreven.

Zoo komt in de thans verschenen aflevering van deze Mededeelingen o.a. een opstel
voor van dr. J. H. Holwerda. waarin hij ons van een paar nieuwe ontdekkingen
uitvoerig op de hoogte brengt.

930 Met zijn geoeffenden leerling, dr. A. E. Remouchamps, heeft dr. Holwerda in 1923 een
zeer merkwaardig urneveld in de Overijselsche gemeente Markeloo, vlak aan de grens
van Rijssen, ontgraven. Blijkens de urnen dagteekent deze begraafplaats uit de derde
eeuw na Christus en vormt zij een zeer merkwaardigen overgang tusschen de zoog.
"Proto-Saksische" kultuur en die der latere, eigenlijke Saksers.

935 In de eerste plaats kwamen tal van spitsbuikige of ovale urnen voor, 't gewone type
der Proto-Saksische bevolking; maar daarnaast verschijnt ook vaatwerk, dat met zijn
merkwaardig scherp uitstaande randen aan een lateren, verwijderden Hallstatt-invloed
is toe te schrijven. Zelfs zijn er een paar urnen onder, die een afzonderlijk voetje
hebben en waarbij de invloed van La Tène, 't begin van den Romeinschen keizertijd,
940 niet te miskennen valt.

De bouw dezer grafheuveltjes onderscheidt zich oppervlakkig in niets van de vroegere
of latere tumuli: er wordt rondom een greppel gevonden, om ze als 't ware af te
grenzen. Maar bij goed toezien is het merkwaardig, dat hier bij Rijssen niet zelden
de greppel over een smalle strook wordt onderbroken, alsof daar een dam of brug
945 toegang naar de binnenruimte verleende. Inderdaad was die onderbreking van den
ringgreppel als toegang bedoeld. Immers ook reeds in vroegere ontgravingen had dr.
Holwerda opgemerkt, dat die greppels om het graf niet een bloote "afgrenzing"
bedoelden, maar dat zij een opstaanden wand van plagen, grint of een keienmuurtje
gedragen hebben, die den grafheuvel van de omgeving afsloot. Dit vermoeden werd
950 zekerheid, toen dr. Holwerda bij Rijssen een paar heuvels vond, waaromheen een
dubbele sleuf of greppel ontdekt werd, zoodat er een dubbele wand was geweest, van
binnen, met zand of grint gevuld, tot betere afsluiting.

955 Dit leverde het bewijs, dat werkelijk de grafheuvels door een of anderen wand ter
afscheiding waren omgeven; bij de enkelvoudige greppel was die wand waarschijnlijk
uit zoden, zand en vlechtwerk opgebouwd, waarvan geen sporen in den bodem zijn
achtergelaten. Zulk een afgesloten heuvel met toegang in de omheining kan dr. H. dan
alleen verklaren, als men aanneemt, dat de binnenruimte als plaats van
godenvereering of doodenkultus dienst deed. En zulk een plaats werd door onze verre
960 voorouders als gewijd beschouwd, zoodat men een heilige vrees koesterde om ze te
betreden; ten minste een oud schrijver (Marcellinus) zegt van de Germanen, "dat zij
brandgraven, die met vlechtwerk omgeven zijn, vermijden te betreden".
Maar naast deze betrekkelijk kleine, ronde brandheuvels trok weldra een nieuwe
vondst, of liever een nieuwe vorm, de aandacht. Wel had dr. Holwerda zoowel in 't
Noorden als in 't Zuiden van ons land naast de vele ronde heuvels ook langwerpige
965 bedden gevonden, eveneens door een greppel omringd, maar nergens zooveel en zoo
duidelijk als bij Rijssen. Reeds langs de Oostzijde van 't grafveld lagen niet
minder dan vijf "bedden" bij elkaar; o.a. een van 28 M. lang en 4 M. breed en een
ander van 27 M. bij 2 M. Dit laatste bed bevatte een urn met een omgekeerd potje,
maar verder niets bijzonders, terwijl in het eerste slechts op één punt verbrande
970 beenderen werden gevonden. Maar middenin ontdekte men eenige paalgaatjes, alsof daar
een kleine heining had gestaan. Nog belangrijker was de ontdekking, dat in de vrij
diepe greppel die 't geheel omgaf, oorspronkelijk een wand ter afscheiding gestaan
had. Zelfs werden in een ander bed van 32 M. bij 2 M. nog duidelijk de paalgaten van
den buitenwand ontdekt.
975 Ook deze bedden waren dus van de omgeving afgescheiden door zoden muurtjes of
steviger wanden, welke omheining, de menschen blijkbaar met heilige vrees terughield
om de ruimte te betreden. Hun groote lengte moet op een bijzondere beteekenis
wijzen. Doch welke?
Een nieuwe ontdekking op een zeer verwijderd punt van 't besproken urnenveld scheen
980 daar antwoord op te geven.
Toen in 1812 een groote weg van Breda naar Antwerpen werd aangelegd, groeven de
arbeiders een paar uur ten Zuiden van eerstgenoemde stad, nl. tusschen de dorpen
Rijsbergen en Zundert een steen op met het opschrift: "Deae sandraudigae Cultores
Templi". Tien jaar later ging Cuypers daar op nader onderzoek uit, wellicht in de
985 hoop er een Romeinschen tempel te ontdekken. Hij vond echter alleen een groote
hoeveelheid steen van inheemsen ijzererts (uit de nabij stroomende Weereis
afkomstig) en verder scherven van Romeinsch en inheemsen aardewerk, benevens zeven
stukken van urnen.
Op aandrang van den oud-burgemeester Gommers heeft dr. Holwerda in 1924 opnieuw het
990 terrein onderzocht, om te zien, of hij den tempel van de godin Sandraudiga zou
kunnen vinden.
Al spoedig bleek het hem, dat er van een tempel of ander gebouw geen sprake was; hij
vond wel de overblijfselen, niet van een Romeinsche nederzetting, maar van
Germaansche kultuur, zooals die in de Betuwe bloeiden en die in de eerste eeuw na
995 Chr. natuurlijk sterk onder Romeinschen invloed stond.
Een tempel had dus bij den raadselachtigen steen niet gestaan, maar wel had er
blijkens verdere ontdekkingen een urnenveld gelegen.
Maar waarom dan bij die inheemsche begraafplaat een steen met Romeinsch opschrift?
Met groote scherpzinnigheid heeft dr. H. ook dit raadsel opgelost. Het woord
1000 "templum" in de inscriptie beteekent hier niet tempelgebouw, maar "afgesloten
ruimte", zooals Tacitus een paar malen dat woord bezigt; hij schijnt ons te willen
zeggen, dat de Germanen in de eerste eeuwen n. Chr. nog geen tempelgebouwen bezaten,
maar dat hun "templa" bestonden uit afgesloten ruimten in een heilig bosch.
1005 Het woord "cultores" (vereerders) op den steen vond dr. H. vaak op dergelijke
opschriften in 't Romeinsche rijk gebezigd; het wil dan steeds zeggen, dat de
vereerders van een bepaalde godheid zich vereenigd hebben om den leden dezer
vereeniging een behoorlijke begrafenis te verzekeren, en dat die vereerders de
bescherming van 't gemeenschappelijk grafenveld aan de bedoelde godheid opdragen.
1010 Bij dat doodenveld ligt dan behoorlijk door een steenen wal, een houten omheining,
enz., van de omgeving afgesloten het heiligdom van de godheid, geen tempelgebouw,
maar eenvoudig een gewijde ruimte, in die ruimte werd dan de godheid door offers
enz. vereerd. Zoodoende wordt het duidelijk, waarom er bij Zundert een diep brandgat
met houtskolen, benevens resten van allerlei dieren gevonden worden, overblijfselen
van de brandoffers.
1015 Merkwaardig was ook de vondst van Cuypers, die in de bedoelde ruimte in den bodem
een mummievormig beeld van 1.96 el lang en 0.19 el breed ontdekte; het bestond uit
een stof, die helaas spoedig in de buitenlucht uiteenviel. Het zal in dit geval
zeker de Germaansche godin Sandraudiga hebben verbeeld.
Bij dit heiligdom der godin lag het doodenveld van de "begrafenis-vereeniging".
1020 Zulke vereenigingen kwamen bij de Romeinen veelvuldig voor. Een steen met een

gemeenschappelijk opschrift wijst dan de plaats aan en tevens de godheid, wier bescherming is ingeroepen. Van die Germaansche godin Sandraudiga weten wij helaas! niets.

1025 Het merkwaardigste vindt dr. Holwerda terecht, dat wij die Romeinsche gewoonte (nl. van begrafenis-vereeniging), "terugvinden in het uiterste hoekje der wereld, in ons land, en wel bij menschen, die geen Romeinen waren", doch die blijkens de gevonden resten van Batavischen bloede moeten geweest zijn. Het is weer voor de zooveelste maal een bewijs er voor, hoe ons volk zich zelf romaniseerde.

1030 En nu komt dr. Holwerda tot de verrassende slotsom, dat die raadselachtige lange bedden in het grafveld van Rijssen merkwaardig veel overeenkomen met het templum van Zundert. Het schijnt een Germaansche gewoonte in die dagen te zijn, om naast of te midden van het doodenveld ook geheiligde ruimten aan te leggen, waarbinnen de godheid vereerd werd. Dr. Holwerda ziet in déze afgesloten heilige plaatsen de voorloopers der latere tempelgebouwen, te meer daar bijv. de tempels op IJsland nog

1035 denzelfden langgestrekten vorm vertoonen als de lange bedden op het urnenveld van Rijssen.

Baarn. T. Pluim.

26 mei 1926 Romeinsche kunst in Nederland.

1040 Dit negende deel van het monumentale werk van Espérandieu over de beeldhouwkunst in het Romeinsche Gallië, waaraan deze geleerde sinds 25 jaar met bewonderenswaardigen ijver zijne krachten heeft gewijd en dat, zooals men weet, van wege de Fransche Regeering in de "Collection des documents relatifs à l'histoire de France" is ook voor ons land van zeer veel belang. Hier is namelijk voor het eerst het

1045 Nederlandsche materiaal bij elkaar gebracht en met duidelijke afbeeldingen en litteratuuroverzicht gepubliceerd.

De schr. dankt in zijn voorrede de heeren Holwerda te Leiden, Unger en Meerkamp van Embden te Middelburg, Daniëls te Nijmegen, Beels te Leeuwarden, van Hoorn te Utrecht, alsook Mejuffrouw Marie de Man te Middelburg, voor de door hen verleende medewerking. Op de bl. 15-40 zijn de beeldhouwwerken behandeld uit het gebied der Gugerni, Baetasil en Senusi, dat ongeveer door Erft, Maas en Rijn (tot aan de Waal) begrensd moet zijn geweest. Wij vinden daar o. a. de altaarsteenen uit Millingen en Horn besproken. Aan de vondsten uit de gebieden der Bataven, Caninefaten, Marsaci, Frisiavones en Frisii, zijn de bl. 41-82 gewijd. Hier noemt E. in de eerste plaats

1055 de stukken uit Nijmegen, waarvan het grootste gedeelte (19) in het Gemeente Museum te Nijmegen worden bewaard; verder vermeldt hij ook den grafsteen waarop de godin Sandraudiga genoemd wordt en die ten Z. van Breda, tusschen Rijsbergen en Zundert is gevonden. Klaarblijkelijk rekent dus E. dit Z. W. deel van N. Brabant ook tot het gebied der Masaci (die Holwerda, Ned. Vroegste Gesch. 2 dr. bl. 125, alleen in

1060 Zeeland localiseert).
Vooral van belang is het gedeelte van E.'s werk (bl. 54-74) waar hij de talrijke stukken beeldhouwwerk uit Domburg bespreekt. Op de kust van het eiland Walcheren zijn namelijk in 1647 de resten blootgespoeld van een Romeinschen tempel aan de godin Nehalennia gewijd. Men vond er tal van wijsteenen (het juiste aantal is niet

1065 eens bekend), die aanvankelijk in de kerk Domburg werd bewaard.
Drie dezer steenen gingen later over in de collectie Papenbroeck en bevinden zich thans te Leiden in het Rijksmuseum.

1070 Een vierde steen is te Brussel terechtgekomen. In het jaar 1715 of 1716 werden nog twee beelden, eene Victoria voorstellend, benevens een aantal fragmenten van wijsteenen op het Domburgsche strand gevonden. In 1809 werden alle te Domburg bewaarde monumenten aan den Koning der Nederlanden geschonken. Voorloopig bleven ze echter waar ze waren, omdat oneenigheid gerezen was omtrent 't eigendomsrecht van bedoelde steenen. Ondertusschen had men ze, om beschadiging te voorkomen, in het koor zelf der Domburgsche kerk geplaatst. Doch hier stond deze verzameling veel

1075 erger kwaad te wachten dan hun door menschenhand had kunnen aangebracht worden: op 10 October 1848 sloeg de bliksem in de kerk in en de ontstane brand vernielde zoowel het gebouw als de daarin bewaarde stukken beeldhouwwerk. Wat nog gered kon worden van deze eens zoo mooie verzameling (van vele stukken werden slechts kleine fragmenten teruggevonden) is in 1886 aan het Zeeuwsche Genootschap geschonken. Daar

1080 slaagde de bekende oudheidkundige Mej. Marie de Man er in een aantal bij elkaar passende fragmenten terug tot een geheel op te bouwen of althans te identificeeren. Bij dit werk bewezen de teekeningen die Hendrick van Schuijlenburg in het midden van de 17e eeuw van de bij Domburg gevonden sculpturen gemaakt had, groote diensten. Ook van de vindplaats zelf is door hem een merkwaardige schets gemaakt. Tot in 1845

1085 werden alle afbeeldingen der Nehalenniasteenen naar deze teekeningen gecopieerd. Het is toen dat Janssen van de sterk geslonken collectie nieuwe teekeningen liet vervaardigen: deze heeft Espérandieu nu grootelijks in zijn publicatie overgenomen. Vooral doordat Janssen's werk zeer zeldzaam is geworden, zal dit gedeelte van het

Recueil voor velen, zeer welkom zijn.

- 1090 Ten slotte zijn op de bl. 75-82 de voorwerpen uit Leiden, Utrecht en Vechten besproken. Espérandieu noemt daarbij ook de mooie grafsteen van Marc. Trajanus Gumattius uit Dodewaard, het ruw bewerkte zitten de figuurtje (Minerva ?) uit Heerlen en een steen uit Kessel, welke stukken alle drie te Leiden zijn. Enkele beelden uit de omgeving van Utrecht of waarvan de afkomst niet is bekend en die zich
- 1095 in het Utrechtsche museum bevinden worden hier voor de eerste maal afgebeeld. Het eenige beeldhouwwerk uit Friesland, een wijsteen aan de godin Hludana (uit de terp van Beetgum afkomstig) en destijds reeds door Boeles gepubliceerd is hier ook opgenomen.
- 1100 Het verdere gedeelte van dezen band IX van het Recueil (bl. 85, 437) is een "supplément" op de zes eerste banden. De heer Espérandieu heeft gemeend thans geen alphabetischen index aan het werk te moeten toevoegen, zooals hij voor alle vorige deelen had gedaan: hij stelt zich echter voor binnenkort een algemeen register op het geheele werk te kunnen uitgeven. Deze index zal dan waarschijnlijk, met verdere
- 1105 toevoegingen, als tiende deel, de prachtige publicatie van den Franschen geleerde voltooien.

1 juli 1926 Romeins wijaltaar van Lottum

- Door bemiddeling van kapelaan Ament te Lottum schonk de veerman L. Vergeldt een fragment van een Romeinsch wijaltaar met beeldhouwwerk en inscriptie alsmede de
- 1110 stukken van een Romeinsch zwaard. Die voorwerpen waren gevonden bij het maken van een kelder aan het veerhuis.

1 juli 1926 van voor 1848? Reukflesje uit Heel

- Rector R. Driessen te Heel schonk een goed bewaard "balsamarium" of reukfleschje, dat
- 1115 aldaar gevonden was in een Romeinsch brandgraf.

AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM.

- De Gallo-Germaansche urn, welke gevonden was bij de Kapel in 't Zand te Roermond en door den heer H. Rayman aan ons Museum werd geschonken (zie Maasg. 1827 [1927?], blz.
- 1120 10), heeft in het Museum haar plaats ingenomen, na eerst hersteld te zijn geweest in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.
- De heer Frits Smeets te Echt, die eene nauwkeurige studie heeft gemaakt van de vindplaatsen van oud aardewerk te Echt en omstreken, schonk aan ons Museum eene verzameling fragmenten, hoofdzakelijk van Gallo-Germaansche vaatwerk. Die schenking
- 1125 wordt zeer op prijs gesteld, omdat zij van belang is voor de studie van de praehistorische nederzettingen in Midden-Limburg.

BEDE OM HULP.

- Het oude kerkje te Asselt, dat in het najaar door ons Genootschap werd bezocht, wordt
- 1130 in zijn voortbestaan bedreigd. Wij bevelen dan ook dringend de lezing aan van de hierbij gevoegde circulaire en hopen, dat de bede om eene kleine bijdrage niet onverhoord zal blijven.
- De Red.

- 1135 13 juli 1926 DE DRIEGODENSTEEN VAN KESSEL.

Drie- en viergodensteenen en "gigantensäulen".

- De heer H. van de Weerd wijdt in het Belgische maandschrift "Limburg", na een korte schets van de geschiedenis der parochie Kessel (Ned. Limburg), een enkel woord aan den Driegodensteen, welken men te Kessel in 1869 onder het hoogaltaar heeft gevonden,
- 1140 een vierkante zuil, 90 c.M. hoog en 55 c.M. breed, op drie zijden dragende een afbeelding van Minerva, Juno en Hercules; hij wordt bewaard in het museum te Leiden. "Deze steen behoort tot de klasse der viergodensteenen (gewoonlijk vier beelden, een paar keeren drie, soms tot acht goden tellend.) L. Halkin geeft de volgende beschrijving dier viergodensteenen:
- 1145 "Heden is het bewezen dat de meeste der zoogezegde viergodensteenen slechts deelen zijn van 'n veel grooter monument, in werkelijkheid moet men deze beschouwen als een vierkant voetstuk, waarop achtereenvolgens zich verhieven een steen met de afbeelding van de goden der week, dan eene zuil met kapiteel en daar bovenop een eigenaardige groep: een god te paard en onder de hoeven van het paard een reus met slangenvoeten.
- 1150 Deze reuzenzuilen (Jupitergigantensäulen) gelijk men ze gewoonlijk noemt, worden alleen aangetroffen in West=Duitschland, Hollandsch=Limburg, het Groothertogdom Luxemburg, België en Frankrijk, d.i. juist in de voornaamste streken van het oud=Keltisch gebied. Men telt ze bij honderdtallen.
- De ou[d]heidkundigen zijn niet eensgezind aangaande de beteekenis dezer reuzenzuilen;
- 1155 voor den een zouden het monumenten zijn, opgericht ter eere van den Romeinschen Keizer=God en zouden zij de zegepraal der Romeinsche keizers over de barbaren

1160 verbeelden, voor de anderen zouden zij de uitdrukking zijn van bepaalde punten uit de Keltische of Germaansche godenleer, aldus volgens Hertlein zou de goddelijke ruiter die den slangenreus verplet de afbeelding zijn van den Germaanschen Jupiter (Wodan), meester van den hemel en overwinnaar van den God der aarde".

1165 De geleerden gaan evenmin akkoord over de beteekenis van het terug vinden van dit en andere afgodsbeelden onder het hoogaltaar, velen zien daarin de overwinning van den christen godsdienst op het heidendom. Dit is de eenvoudigste uitleg, al moet men aannemen dat in de meeste gevallen het altaar waarin zulke steen werd aangetroffen niet het eerste zal geweest zijn, dat op die plaats werd opgericht; zoo goed als alle kerken werden in den loop der eeuwen herbouwd, doch deze beteekenis kon men er in latere eeuwen ook nog aan hechten. Best mogelijk hebben wij hier te doen met een dier simulacra, welke volgens zijn levensbeschrijver door den Heiligen Lambertus werden omver geworpen tijdens zijn bekeeringstocht in het Noorden.

1170 Te Horn vond men twee votiefsteenen aan Mars en Mercurius gewijd in den kerkmuur, te St. Odiliënberg grondvesten van den Romeinschen tempel, waarbij een votiefsteen met opschrift aan de moedergodinnen, en een altaarsteen met de beeltenissen van Minerva en Apollo of Diana; te Reuver bij Venlo zou nog een Romeinsche tempel gestaan heb[b]en. In de omstreken van Kessel en Blerick bevindt men zich dus in het midden

1175 van ver ontwikkelden Romeinschen invloed.

10 augustus 1926 [...] Uit het N. van Limburg is te vermelden de vondst van een aantal Romeinsche fragmenten op het terrein van de steenfabriek St. Joris te Beesel.

1180 1 februari 1927 **De Bodem van Nederland**
door PROF. J. VAN BAREN Het KWARTAIR DEEL II (1 februari 1927)

[p. 501] Eenig denkbeeld van deze orografische gesteldheid verkrijgen wij, als wij nagaan, op welken ondergrond in Nederland het fluviatiele Kwartair rust. In West-, Midden- en Noord-Nederland rust het op marien Plioceen, in Oost-Nederland op marien Mioceen of marien Oligoceen, soms ook op oudere cretaceïsche vormingen. In Oostelijk Noord-Brabant en Noord-Limburg rust het op Boven-Mioceen met uitzondering van een punt, oostelijk van Helenaveen, één bij Tegelen en één bij Vlodrop alwaar de ondergrond uit fluviatiel Plioceen bestaat. In Zuid-Limburg vindt men oostelijk van Heerlen en in de omgeving van den Ubagsberg geen fluviatiel Kwartair; elders rust het hier of op continentaal of marien Plioceen, of op continentaal of marien Mioceen, of op marien Oligoceen, of op Senoon. Hieruit ziet men dus, hoe onrustig het reliëf in Zuid-Limburg en Oost-Nederland geweest moet zijn in den aanvang van het Kwartair. Aan dit onrustige reliëf pasten de rivieren zich aan; voor Rijn en Maas lag het stroomdal in het Zuiden, hoog boven hun tegenwoordig niveau, op de hoogvlakten, die thans onder de namen Leisteinplateau van den Rijn en de Ardennen bekend zijn. Waar de oorsprong dezer rivieren gezocht moet worden, is ons nog onbekend, evenzoo de oorsprong der Schelde. De bewering, dat zij toen reeds ontsprongen op de plaats, vanwaar zij thans komen, is nog onbewezen.

1200 [p. 882] 1. Rivier-venen.
Het materiaal voor een inzicht in de samenstelling der riviervenen is afkomstig van Helenaveen, Kamperveen (nabij Kampen), Kampen (onderzocht door *J. Früh*), Oldeberkoop en Oosden, nabij Roermond, uit het tegenwoordige Maasbed.

1205 **Helenaveen.** Het geologisch onderzoek der venen in het oostelijk deel van Noord-Brabant door *J. Lorié* (1894), heeft ons aannemelijk gemaakt, dat ze ontstaan waren in oude, niet meer gebruikt wordende Maasloopen. Het voornaamste veen, dat wij hier aantreffen is "De Peel", door *Lorié* "Peel van Helenaveen of "Zuidelijke Peel" geheeten. Onderzoekingen daar ter plaatse ingesteld met medewerking van den Directeur der Maatschappij "Helenaveen", den Heer *A. Bos*, leerden, dat de ondergrond bestaat uit dalgleuven en zandruggen. De eerste zijn op den bodem bedekt met zandig leem, waarop het veen gevormd is; de dalruggen waren bedekt met in verschillende richtingen omgevallen boomstammen (dennen), die duidelijk brandsporen droegen en waarop men op tal van plaatsen hars aantrof.

1215 Het onderzoek der door mij in 1918 en 1920 verzamelde monsters bracht het volgende aan het licht.

1220 al. Op den zandigen kleigrond lag allereerst een 20 cm. dikke laag **veenslib** (D.: Torfmudde), plaatselijk "gliede" geheeten en bestaande uit talloze verkoalde brokstukjes van grashalmen, vruchten van *Heleocharis palustris* en *Potamogetoti natans*. Daarnaast kwamen in groote menigte kiezelnaalden van *Spongilla lacustris* voor; sporadisch daarentegen bladeren van *Sphagnum* (waarschijnlijk *Sph. cuspidatum*) en sporen van *Polystichum*, *Phragmidium Rubiidaei*; stuifmeelkorrels van grassen,

- 1225 heide-achtigen, els, berk, hazelaar, eik, wilg, linde en den.
Van 1000 stuifmeelkorrels van houtsoorten behoorden er 315 aan den den; 280 aan den berk; 167 aan den els; 125 aan den wilg; 71 aan den eik; 36 aan de linde en 6 aan den hazelaar.
- 1230 a2. Een monster, genomen uit het onderste gedeelte van een profiel op een andere plaats, door de verveners hier "smeerlaag" geheeten, was in drogen toestand een harde, bruinzwarte, structuurlooze massa, dikte 25 cM., hoofdzakelijk bestaande uit overblijfselen van het riet, benevens die van grassen. In 1 cM³. bevonden zich 126.000 stuifmeelkorrels van houtsoorten, waarvan op 1000 korrels 588 aan den den, 325 aan den berk, 24 aan den els, 23 aan den hazelaar, 21 aan den wilg en 19 aan den eik behoorden.
- 1235 b. Op de onder al beschreven laag lag 50 cM. zeggegeven, gemengd met bestanddeelen, ontleend aan het daaronderliggende veenslib. In het zwartbruine, sterk-verweerde zeggegeven werden aangetroffen: talrijke overblijfselen van *Carex* en *Menyanthes trifoliata*; sporadisch die van grassen, *Sphagnum*, *Hypnum purpurascens*, *Eriophorum vaginatum*, alsmede stuifmeelkorrels van grassen, rietgrassen, heideachtigen, els, berk, hazelaar, eik, wilg, linde en den en ten slotte eenige pantsers van *Oribates Sphagni*. Van 1000 stuifmeelkorrels behoorden er aan den den 373; aan den berk 256; aan den els 164; aan den wilg 106; aan den eik 58; aan de linde 24 en aan den hazelaar 19.
- 1245 c. op deze laag rustte 25 cM. *Scheuchzeria*-veen (lokale naam: pijperd), bestaande uit de donkerbruine, zwak-verweerde overblijfselen van *Scheuchzeria palustris* (thans nog zeer zeldzaam in ons land) met sporen van Dopplieriet in een sterker verveende tusschenlaag. Daarnaast vond men een takje van *Betula alba*, sporen van *Sphagnum*, *Lycopodium* en stuifmeelkorrels van els, berk, eik, wilg, linde, den en heideachtigen.
- 1250 Van 1000 stuifmeelkorrels behoorden aan den berk 418; aan den els 255; aan den wilg 124; aan den eik 97; aan den den 85; aan de linde 21.
- 1255 d. Hierop rustte 65 cM. veenmos-veen (*Sphagnum*-veen) en wel dat, hetwelk de verveners zwartveen en wij **Ouder Mosveen** noemen.
Van dit oudere mosveen zijn 2 monsters onderzocht n.l. één onderaan, boven de grens met c (d1) en één bovenaan, bij de grens met e (d2).
- 1260 d1. Het monster uit de onderste laag was donkerbruin, fijnvezelig van structuur en sterk verweerd. Naast *Sphagnum recurvum* en *Sph. acutifolium* als hoofdvertegenwoordigers van het veenmos, vond men takken en wortels van *Andromeda polifolia*; sporen van *Aspidium*, *Polypodium vulgare*, *Tilletia sphagni*. Aan stuifmeelkorrels werden aangetroffen die van heide-achtigen (w.o. *Empetrum nigrum*), grassen, els, berk, eik, beuk, wilg, linde en den. Van 1000 stuifmeelkorrels behoorden 376 aan den berk; 293 aan den els; 120 aan den eik; 120 aan den wilg; 53 aan den den; 30 aan de linde en 7 aan den beuk.
- 1265 d2. In de hooger liggende laag van het oudere mosveen, die een sterk op den voorgrond tredende **brandlaag 5**) vertoonde, d.w.z. een laag, die door inwerking van het vuur verkoold was, behoorden van de 1000 stuifmeelkorrels er 465 aan den berk; 301 aan den els; 69 aan den eik; 63 aan den wilg; 51 aan den den; 24 aan den hazelaar; 18 aan de linde en 9 aan den beuk.
- 1270 d3. Aan den **rand** van het hoogveen trad, onmiddellijk onder een 45 cM. dikke laag Jonger-Mosveen een 10 c.M. dikke laag op, statigrafisch met d2 verwant en rustend op zand. Het bleek te zijn een **sterk** verweerde, onsamenvangende veenlaag met tal van verweerde overblijfselen van *Molinia coerulea* (locale naam: pijpestrootjes). Ook in dit veen kwam een brandlaag voor en wel ter dikte van 10 mM., met sterk verkoold overblijfselen van *Molinia*. Ook werden met het bloote oog waarneembare zandkorrels aangetroffen; eveneens, doch sporadisch, overblijfselen van *Eriophorum* en rijkelijk die van heideachtigen. Van de 1000 stuifmeelkorrels behoorden 417 aan den els; 208 aan den berk; 125 aan den wilg; 125 aan den den; 83 aan den eik en 42 aan den beuk. Uit de losse structuur van het veen blijkt, dat het bestaat uit door den wind verplaatst veenstof, dat door de natuur vastgelegd werd met *Molinia coerulea*; dit werd door vuur vernietigd, daarna bedekt met aeolisch veenstof, hetwelk wederom door *Molinia* werd vastgelegd.
- 1275 e. De bovenste laag bestond ten slotte uit bruingele, weinig verveende overblijfselen van veenmos, ter dikte van 45 cM. Het was volkomen identisch met hetgeen de verveners grauwveen, de landelijke bevolking in sommige gedeelten van ons Vaderland witveen noemen, terwijl men het allerbovenste gedeelte den naam bolster geeft. Wij zullen deze laag **Jonger-Mosveen** noemen.
- 1285 Botanisch bestond het uit goed bewaard gebleven overblijfselen van *Sphagnum recurvum*, *Sph. acutifolium* en *Eriophorum vaginatum*. In een sterk verveende tusschenlaag werden onverteerde overblijfselen van *Betula alba* en *Molinia coerulea*
- 1290 aangetroffen.
- Wat de verdeling der stuifmeelkorrels over de verschillende boomsoorten betref,

Naspeuringen van Paul Theelen: Archeologische vondsten in Brabant en Limburg

1295 bleken van de 1000 korrels 381 aan den els; 262 aan den berk; 143 aan den eik; 119 aan den wilg; 71 aan den beuk en 24 aan den den toe te behooren. Stellen wij nu in een tabel samen de verdeling van de stuifmeelkorrels (per 1000), welke de onderzochte monsters van beneden naar boven bevatten, welke tabel tevens met één oogopslag doet zien, hoe de vegetatie gaandeweg, naarmate men den tegenwoordigen tijd nadert, van karakter verandert, dan krijgen wij het navolgende overzicht:

1300	Laag	Den	Berk	Eik	Beuk	Els	Wilg	Linde	Hazelaar
	ax	315	280	71	—	167	125	36	6
	a2	588	325	19	—	24	21	—	23
1305	b	373	256	58	—	164	106	24	19
	c	85	418	97	—	255	124	21	—
1310	d1	53	376	120	7	293	120	30	—
	d2	51	465	69	9	301	63	18	24
	d3	125	208	83	42	417	125	—	—
1315	e	24	262	143	71	381	119	—	—

[p. 891] Het profiel van Helenaveen ten slotte vergelijkende met dat van Oldeberkoop, oordeelt Weber, dat laag 4 van Oldeberkoop denzelfden ouderdom bezit als laag dj van Helenaveen, wijl in beide de eerste stuifmeelkorrels van den beuk voorkomen. Op grond daarvan meent hij, dat de beide lagen of denzelfden ouderdom hebben als, of een weinig ouder zijn dan de jongste laag van het Ouder-Mosveen der venen van Holstein. Opmerkenswaardig is, dat in het veen van Oldeberkoop de sporen van brand meer regelmatig over het geheele profiel van boven naar beneden waarneembaar zijn, terwijl 1325 men in het veenprofiel van Helenaveen meer afzonderlijke brandlagen aantrof. Het voorkomen van deze brandlagen en brandsporen in de jongere veenlagen is zeer waarschijnlijk toe te schrijven aan den invloed van den Mensch uit den Steentijd.

[p. 946] Hoewel Doppleriet ook in lacustriene venen kan voorkomen, is zijn 1330 aanwezigheid daar nog niet aangetoond. De mededeeling van A. Borgman, dat Doppleriet uit de Peelvenen niet bekend was, heeft thans haar geldigheid verloren, terwijl zijn denkbeeld, dat de stof "het meest aan het oppervlak van boomstammen voorkomt", niet overeenkomstig de werkelijkheid is. In de hoogveen-ontginning "Helenaveen" komt 1335 Doppleriet o.a. voor in het kernhout van dennen, alsmede in de basislaag van het veen daar ter plaatse; in Oost-Nederland komt het ook weer het veelvuldigst voor aan de basislaag in het z.g. berken-rietveen, d.w.z. in de berkenstammen, zoowel als in het riet. Daarnaast ziet men, doch betrekkelijk minder veelvuldig, het Doppleriet scheuren in het veen opvullen, die onregelmatig (hoogstens 10 cM. breed en 1 M. hoog) 1340 van boven naar beneden gaan, doch altijd tot de onderste laag beperkt blijven. Deze scheuren zijn in horizontale richting vaak ver door de onderste laag te vervolgen.

[p. 973] III Verreweg de meeste beteekenis voor ons had de eiken-periode, gedurende 1345 welke het grootste deel onzer venen zich vormde. Vergelijken wij het aantal stuifmeelkorrels van den eik uit het profiel van Oldeberkoop met dat uit Helenaveen, dan is het geringere aantal korrels in het eerste geval waarschijnlijk te verklaren uit den aard van de standplaats, derhalve als een edafisch verschijnsel.

[p. 977] De zoogdier-fauna na het verdwijnen van het Landijs. Dank zij het reeds 1350 vroeger genoemde werk van Rutten en het ons eerst hier interesseerende onderzoek van A. E. van Giffen is een begin gemaakt met de studie der postglaciale zoogdierfauna en komt het er nu slechts op aan, dat alle materiaal, dat aan den dag komt, in handen van deskundigen wordt gesteld, die er belangstelling voor bezitten, om het te onderzoeken en te beschrijven. Eerst dan, maar ook niet eerder, zal onze kennis worden vooruit gebracht en zal een toekomstig overzichtsschrijver grondiger en 1355 uitvoeriger dit onderwerp kunnen behandelen dan het nu in dit werk gedaan is. Achtereenvolgens geven wij een overzicht van wat de venen, dan wat de terpen en eindelijk wat onze duinen, stranden en zeeleigonden aan materiaal opgeleverd hebben, voor zoover dit althans is bekend geworden.

1360 A. Venen.

- 1365 Wat onze kennis betreft van de fauna, die hier na het verdwijnen van het Landijs allengs den Nederlandschen bodem bevolkte, weten wij slechts, dat in veengrond herhaaldelijk beenderen van zoogdieren gevonden zijn, waarbij ons natuurlijk eenige kennis van den aard van het veen en de juiste ligging in of wellicht er onder, is ontzegd.
- &Aan de de door L. Rutten in 1909 medegedeelde gegevens is het volgende ontleend, waarbij met een f nieuwe vondsten sinds dien gedaan, zijn aangegeven.
7. Rund (Ten deele Bos brachyceros Rüttimeyer) Peel; Domburg; Overveen f; Dedemsvaart; Hoogeveen; Smilde; Warfum.
- 1370 [p. 980] Glaciaal-relicten. Ten slotte volgen hier nog enkele gegevens betreffende het voorkomen van die diersoorten, welke als de laatste overblijfselen beschouwd worden van de fauna, die tijdens of onmiddellijk na het verdwijnen van het Landijs in ons land aanwezig was. Zij worden thans aangetroffen in arctische en sub-arctische gewesten of in koele bergmeren en bergbekken van het Zwarte Woud, de Alpen, enz. De gegevens zijn voor een zeer klein deel ontleend aan de geschriften van R. Lauterborn en M. Weber en berusten voor het overige op schriftelijke mededeelingen van Dr. D. Mac Oillavry (Amsterdam). Die, betreffende het voorkomen van den Goudplevier, zijn mij geworden van den Heer A. A. van Pelt Lechner (Velp) 8).
- 1380 **Vogels** Charadrius apricarius (Goudplevier) L. Overijssel; Friesland; Ameland; de Peel. (Uitsluitend eivondsten).
- 5 mei 1928 **Het kasteel Kessel. XII.**
- 1385 Van Stevensweerd uit zakken we nogmaals een eindweegs de Maas af voorbij Roermond, tot we Kessel bereikt hebben. Want hier wacht ons wederom een aangename verrassing in de bezichtiging van het oude Kasteel van dien naam, het genot van een allerfraaist panorama der heerlijke omgeving waar de andere bochtige rivier zich tamelijk recht uit, recht door een weg zoekt, het mijmeren "over een romantisch verleden, dat zich
- 1390 verliest, in den Romeinschen tijd. En dat alles vanaf een "artificieelen ronden berg", een kunstmatig opgeworpen heuvel op den hoogen Maasoever, die tot versterking en afweer bovendien nog wordt ingesloten door ontzag en eerbied inboezemende muren. 't Lijkt in verkleinden vorm en op wat lager niveau wel eenigszins op de trotsche
- 1395 Deutsche roofridderburchten langs den Rijn. En toch, wat een scherpe tegenstelling tusschen dit somber verleden, toen er inderdaad in de kerkers van het Kesselsche kasteel gefolterde gevangenen van den burchtheer op den dood zaten te wachten en het lieflijke heden, nu er E.E. Zusters Religieuzen tranen drogen, wonden heelen, liefde schenken aan de misdeelde jeugd, door zich met de opvoeding van weezen en andere vrouwelijke pupillen te belasten.
- 1400 Doch wat beweegt mij, U reeds thans de elkaar opvolgende periodes van deze bijzondere kasteelgeschiedenis in vogelvlucht te laten aanschouwen. Beter is het eerst de plaats der handeling door naar ligging en omgeving, de historie van dien wijden omtrek, eens het amt Kessel omvatten, en de gesteldheid dezer landstreek te karakteriseeren.
- 1405 Dit Kessel zou een verbastering zijn van het Latijnsche Castellum, kasteel en dus zijn geschiedenis beginnen met den bouw van dien burcht in een ons onbekenden tijd. Het kan zijn, dat er een dergelijk historisch verband bestaan heeft, en dat de bedoelde etymologie niet geheel uit de lucht gegrepen of hypothetisch is, doch de geschreven geschiedenis van het land van Kessel gaat niet zoo ver terug. We zullen
- 1410 ons daarmee maar eerst wat bezighouden, om vervolgens een teekening te geven van het kasteel Kessel in verleden en heden. Het land van Kessel was eenmaal een omvangrijk district uit een aantal heerlijkheden bestaande, die ruim 50,000 H.A. besloegen met een bewonerstal van ongeveer 21000 zielen. Tot Horst en Venlo in het Noorden en Noord-Westen reikte dit territorium, waarover de graven van Kessel het bewind
- 1415 voerden. Reeds in de 10e en 11e eeuw waren er graven van Kessel, waarvan een hunner in 1326 aan Gelders vorst, toen nog graaf Reinaud II, de heerlijkheid Kessel overdroeg met die van Kriekenbeek, zoodat deze zich sedert 1340 opperleenheer kon noemen van 'n met onbelangrijk Limburgsch gebied. De dorpen Kessel, Baarlo, Helden, Blerick, Sevenum, Maasbree, Horst, Grubbenvorst, Lottum, Venray, Broeckhuyzen,
- 1420 Meerlo, Swolgen, Blitterswijck, Wanssum en Geysteren met hun talrijke kasteelen, adellijke huizen en ridderburchten maakten er deel van uit.
- Thans zie de gemeente Kessel van het aangeduide district slechts een betrekkelijk klein overblijfsel met een oppervlakte van 2162 H.A. en 1723 inwoners (telling 1 Januari 1927). Vergeleken bij de telling van omstreeks 1850 is dit zielental zoewel
- 1425 absoluut als relatief evenwel sterk toegenomen, de geaardheid van den onvruchtbaren bodem dezer landstreek mede in aanmerking genomen, daar in laatstgenoemde jaar de bevolking uit 1231 personen bestond. Als Cornelius Kilianus in zijn vertaalde beschrijving "der gantscher Nederlanden" echter gelijk heeft, dat Kessel "in ouden

1430 tijden (dese vleckē soo Hubert Thomas schrijft) een seer treffelijcke stadt gheweest is, ende eygentlijck deselve die Psolomeus Castelum noemt, ende de hoofststadt van de Menapij," dan zou hier wel sprake kunnen zijn van een vervallen grootheid, une ville morte, nu eens niet aan de boorden der Zuiderzee doch in de welbekende Maaslinie! Trouwens over dat Castellum Menapiorum, op welks grondvesten of in welks nabijheid Kessels burcht der Van Merwicks en Baronnen van Keverberg zou zijn verrezen, is in het

1435 kamp der archaeologen en historici veel te doen geweest, al streden zij dan den onbloedigen pennestrijd. Belgische en Nederlandsche geleerden hebben zich de moeite getroost ten dezent onderzoekingen te doen, hypothesen op te werpen en het pro en contra van elkaars bevindingen onder oogen te zien. Dat reeds maakt dit overigens weinig volkrijke gebied tot een historische attractie, waarvan men noode kan

1440 scheiden. Wij herinneren hier de belangstellenden bijv. slechts aan enkele titels en namen, die voldoende waarborg bieden, dat over deze quaestieuze zaak door talentvolle vakmensen en na diepgaande onderzoekingen is nagedacht en beslist, al mogen hun beslissingen het huidig geslacht door den stand der moderne wetenschap niet meer op alle punten kunnen bevredigen: "Recherches sur la vraie position du Castellum Menapiorum, capitale des Ménapiëns et cella de Journoy," in "Nouvelles Archives historiques des Pays-Bas," door den Heer de Reiffenberg. dl. V., p. 345; verder in diens "Mémoire sur le Castellum Morinorum," 11, p. 107, in de serie "Memoire de la Société des antiquaires de la Morinie". Dit uit de vorige eeuw toen het lid van de Koninklijke Akademie te Brussel, de Heer Schaijes het gevoelen bestreed, als zou men

1445 inderdaad ter plaatse van het Kesselsche kasteel de grondvesten van 't Castellum Menapiorum, waarvan Psolomaeus gewaagt, moeten zoeken. Sedert dien tijd is er veel water door de Maas gevloeid en zijn ook de inzichten der archaeologen op dit stuk sterk gewijzigd, maar de herinnering en de traditie blijven. Evenals die aan het verhaal, dat het Kessels kasteel was, welke door den Apostaat Julianus de Saliër in den winter van 357 op '58 zou zijn belegerd en genomen, welk heldenfeit door den geschiedschrijver Ammianus Marcellinus wel verhaald wordt (Lib. 17, cap. 8) maar met verzwijging van den naam der ingenomen sterkte. Wat thans van dit alles op wetenschappelijke gronden vaststaat, mag ons echter voor ditmaal niet langer bezig houden, daar juist de uitkomsten van het modern archaeologisch onderzoek

1455 ons aanleiding geven, later in dit blad nog eens iets van Limburg in zijn oudsten staat, speciaal in de Romeinsche periode, te vertellen. De gemeente Kessel van onzen tijd bestaat uit het kerkdorp van dien naam, dat ongeveer 525 inwoners telt, alsmede de gehuchten Kesseleik, 't Brook, Donck, Hout, Ooijen en Het Veer. Veelzeggend zijn ook de namen Schappen Aas en Pandoer in het westen der gemeente bij de Keizerslaan. Sedert de spoorweg de gemeente in de lengte doorsnijdt is er meer vertier dan vroeger, hoewel de meeste Kesselenaren zich met landbouw, in den ruimsten zin genomen, bezig houden en een kleiner deel leeft van eenige industrie, pannbakkerijen, textielnijverheid, e.d. Doch de bodem is en blijft schraal, waaraan slechts met groote moeite en kosten door den nijveren landman

1460 de begeerde vrucht en loon van zijn arbeid worden ontwoekerd. Bebossching en ontginning, wegeaanleg en intensiever cultuur, betere cultuurmethoden en industrialisatie van den landbouw zullen ook hier op den duur hooger opbrengst van den grond en dus bevolkingsaccres mogelijk maken. Uit de weinig beteekenende dorpsgeschiedenis zijn ook nog enkele feiten te

1475 memoreeren, zooals de stichting der kerk in 1460; de kerkvisitatie door Mgr. Jacobus van Overen, Vicaris-Generaal van het Bisdom van Roermond in 1666, toen er 540 communicanten waren tegen het dubbele aantal van thans; het aanleggen der doop-, trouw- en sterfregisters der parochie in 1639 enz. In 1838 werd het dorp geheel nieuw bestraat en twee jaar daarna van een nieuw en flink raadhuis voorzien op de zg.

1480 bovenste markt. Er zijn hier namelijk 2 zg. markten, "vierkante pleintjes met op iedere straat een omvangrijke lindeboom van 2½ M. in den omtrek en 60 M. kruinwijdte. Twee ronde trappen van Namensche steen leiden u met 7 treden naar het bordes van dit prytenaion, dat oorspronkelijk de dubbele bestemming had van plaats van samenkomst voor het gemeentebestuur en kazerne voor de brigade der Kon. Marechaussee, die hier gelegerd werd. Twee forten bij het te beschrijven kasteel gaven bovendien aan het dorp een ietwat martiaal karakter, het idee van een vesting in zakformaat. Deze zijn met haar bastions door den veranderden loop der grillige Maas reeds lang verdwenen, althans in haar vroegeren staat en met koren bezaaide akkers of groote weilanden hebben op vreedzamer bestemming doelende haar plaats ingenomen.

1485 Het pontveer over de Maas, door de gierpont onderhouden en bezuiden het zg. Nieuw Kasteel aanvangende, geeft aan dit landschap mede een pittoresk karakter en de wandelaar die van 't station de Reuver op het dorp en kasteel Kessel aantrekt, wordt bij de Schans, het vroeger in staat van verdediging zijnde Veer aan de Maas, reeds direct herinnerd aan oude tijden, die zoo geheel anders waren dan thans. Doch

1490 daarover in onze kasteelbeschrijving van Kessel. A. H.

1495

14 april 1929 **Hellas en Rome.**

Tentoonstelling in het Rijks-Museum te Amsterdam

1500 [...] Een zeer mooi en merkwaardig stuk is de verguld zilveren Romeinsche helm, in de nabijheid van Deurne in de Peel gevonden. Ook zij de aandacht gevestigd op de groote belegstukken van zilver, welke op leder genaaid deel uitmaakten van een Romeinsch paardentuig. Deze stukken werden hiertelende uit den Rijn opgevischt.

1505 4 mei 1929 [...] In Roermond nu had in het jaar 1874 een hoogst belangrijke verkoop van documenten, archivalia en oude curiositeiten plaats. Het was de verkoop der curiosa nagelaten door wijlen Mr. C. Guillon, advocaat en tevens notaris te Roermond. Deze zeldzame collectie, die circa 10.000 nummers bevatte, kwam onder den hamer en de verkoop, die van 30 November 1874 tot 19 Januari 1875 duurden had een afdeeling "Manuscrits, Archives et autres Documents historiques", die een kleine 1000 nummers
1510 bevatte. De catalogus van dezen verkoop is thans reeds een werkje geworden van bibliofilische waarde. [...]

1 juli 1929 AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM.

1515 De heer H. Wiegersma, arts te Deurne, schonk aan het Museum een steenen hamer met rond steelgat. Hij had dien in 1925 verkregen te Venray als gevonden in de Leemskuil aldaar. Opmerkelijk is het, dat de lichtgrijze steen vrij zacht is en gelaagd, en dat hij veel op leisteen, gelijk. Vermoedelijk is hij uit het grint gehaald.